

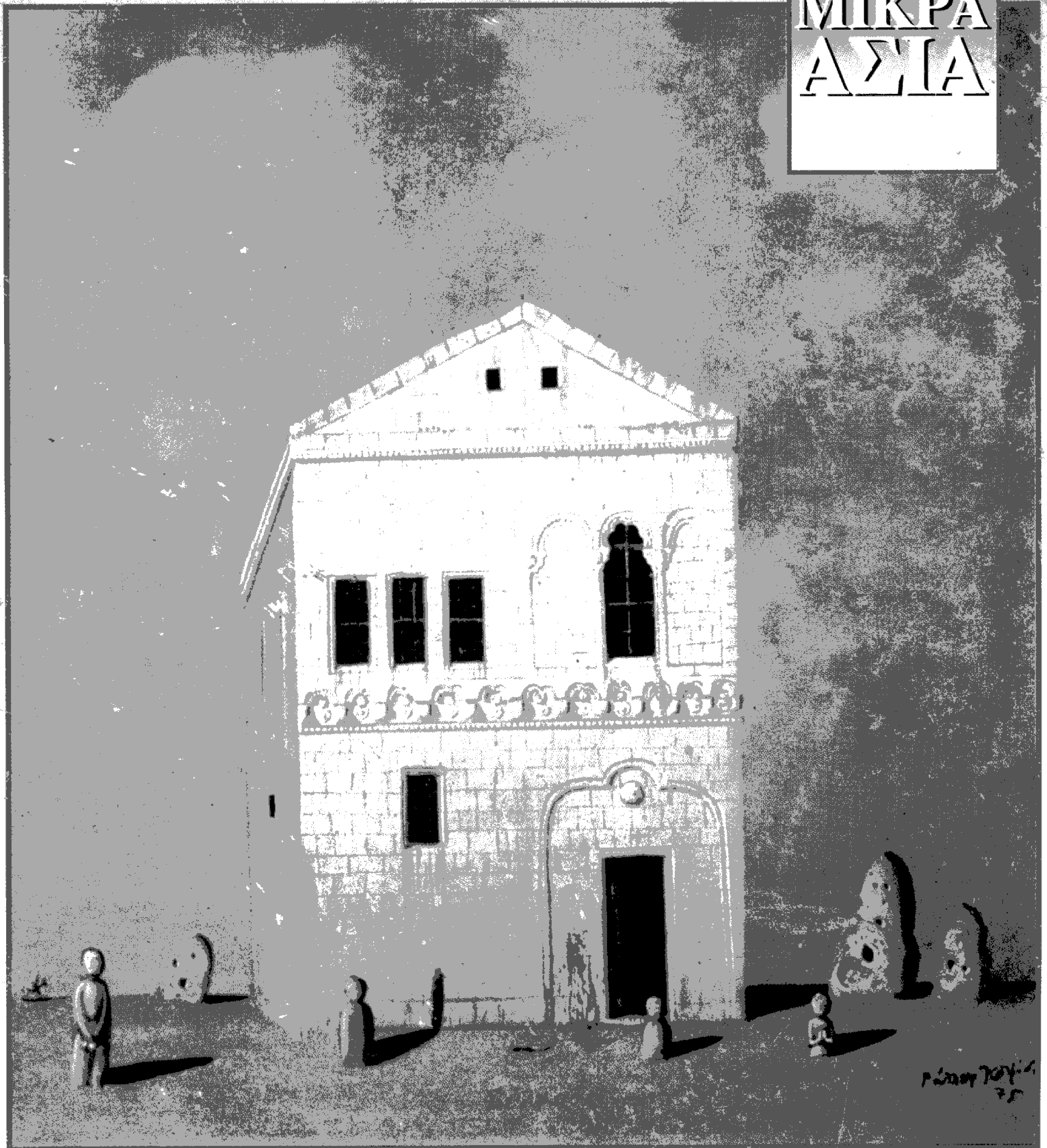
ΝΤΕΨΙ

18

1500 ΔΡΧ.

περιοδικό για το τραγούδι κι όλα τ'άλλα

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΜΙΚΡΑ
ΑΣΙΑ

ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΑΜΒΑΚΑΡΗΣ

Στο δρόμο του Μάρκου

Ενορχήστρωση: Στέλιος Βαμβακάρης
Διεύθυνση ορχήστρας: Ευαγγελία Μαργαρώνη Μουσική επιμέλεια: Γιάννης Δέδες
Στέλιος Βαμβακάρης: μπουζούκι, τζουρά, μπαγλαμά Σπύρος Λιόσης: μπουζούκι
Δημήτρης Παπαδόπουλος: μπουζούκι Ευαγγελία Μαργαρώνη: πιάνο, ακορντεόν
Γιάννης Δέδες: κιθάρα, ποτίρι με κομπολόι Τάκης Φραγκούς: μπαγλαμά

ΝΤΕΦΙ

Μικρές εστίες

Γραφείο Έκδοσης
Σόλωνος 85 - Αθήνα 106.79
τηλ.: 3629 569
Φαξ: 3641 334

Εκδότης
Σωτήρης Νικολακόπουλος

Υπεύθυνος Σύνταξης
Στέλιος Ελληναδάς

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν
Μάρκος Δραγούμης
Λεωνίδας Εμπειρίκος
Ιωάννα Κλειάσιου
Γιώργος Κοντογιάννης
Θωμάς Κοροβίνης
Παναγιώτης Κουνιάδης
Ράλλη Κοψίδη
Νίκος Μπαζιάνας
Ακης Πάνου
Δημήτρης Χατζόπουλος

Ιδιοκτησία
Χ.Ελληναδάου και Σια Ε.Ε.

Νομική Σύμβουλος
Βάσω Διαμαντοπούλου

Καλλιτεχνικός Σχεδιασμός
Δημήτρης Αρβανίτης

Γραμματεία
Λένα Βαλμά

Καλλιτεχνική Επιμέλεια
Ιωάννα Κλειάσιου

Φωτογραφίες
Αρχείο Ντέφι

Στούντιο Προβολή
Θεσσαλονίκη

Νίκος Θεοδωράκης
Rock 100

Π. Μελά 15 & Τσιμισκή
τηλ.: 265708

Σελιδιοποίηση-μοντάζ
Βιβλιοσυνεργατική
Φειδίου 18

Εκτύπωση
Πέτρος Μπαρμπής
Γερανίου 24

Βιβλιοδεσία
Κώστας Ρουμελιώτης
Γερανίου 24

Τεύχος 18
Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1993
Τιμή δρχ. 1.000.

«Σπίτι της Συνασού της Καππαδοκίας»
Ο πίνακας του εξωφύλλου είναι έργο
του Ράλλη Κοψίδη
Η μακέτα του εξωφύλλου είναι του
Δημήτρη Αρβανίτη

Μέσα από το ΝΤΕΦΙ διανύουμε τον δωδέκατο χρόνο μας πολύπλευρης δραστηριότητας. Λίγο πιο μεγάλοι και ίσως λίγο πιο σοφοί, με μεγαλύτερη πείρα και μικρότερη βεβαιότητα, ζώντας συνεχώς μια περιπέτεια, συνεχίζουμε την αποκάλυψη και καταγραφή των στοιχείων του πολιτισμού μας που συμπιέζονται κάτω από "σωρούς σκουπιδιών", που οι κοινωνίες της παρακμής σκοτώνονται να συσσωρεύσουν. Στοιχείων του πολιτισμού που υπάρχουν μέσα στη συλλογική μνήμη, σ' ένα συμφωναίο τραγούδι και στον ήχο του κεμεντζέ, σ' ένα ακρωτηριασμένο άγαλμα και σε μια φρεσκοβαμμένη βαρκούλα, σ' ένα χαμόγελο της ανηψιάς μου και σ' ένα γλυκό της μάνας μου, σε μια στροφή του ζεϊμπέκικου και σ' ένα ταξίμι του Τσιτσάνη, σε μια παπαρούνα του Κοψίδη και σε μια ομοιοκαταληξία του Παλαμά, σε ένα κέρασμα...

Αυτοί που ασκούν εξουσία, μέσω του κράτους, του τύπου ή των οικονομικών κέντρων, προσπαθούν να προσαρμόσουν τον πολιτισμό, την ψυχή του έθνους, στις ανάγκες τους, στα συμφέροντά τους. Υποκριτικό το ενδιαφέρον τους, εξαντλείται κραυγαλέα και μονόπλευρα στα εύκολα, τα εμπορικά, τα αναλώσιμα. Τους είδαμε με τη Μακεδονία, το επιβεβαίωσαν στην προεκλογική περίοδο. Ό,τι πουλάει. Τόσοι και τόσοι προεκλογικοί λόγοι, πουθενά μια λέξη ουσιαστική για τον πολιτισμό και την αληθινή παιδεία. Κι άμα τους ρωτήσεις, έχουν έτοιμες βαρύγδουπες απαντήσεις. Κενές περιεχομένου. Καρφάκι δεν τους καίγεται για το περιβάλλον που καταστρέφεται, την Ακρόπολη και τα εγκεφαλικά μας αγγεία που σαπίζουν από τη ρύπανση, τους ποιητές που πεθαίνουν στα ράντζα των νοσοκομείων, τους σαντουριτζήδες που λιγοστεύουν και τα πανηγύρια που γίνονται σκυλάδικα. Όλο το κόλπο τους παίζεται στους προϋπολογισμούς, τα χρηματιστήρια, τις ακροαματικότητες και τις εργολαβίες. Και ο τόπος, η ιστορία, οι πολίτες και ο πολιτισμός κακοποιούνται καθημερινά στο βασίλειο της κακογουστιάς και του ψεύτικου.

Κι εμείς τι κάνουμε; Απλώς προσπαθούμε να υπερασπιστούμε ό,τι είναι άξιο λόγου, μικρό ή μεγάλο, παλιό και νέο. Και για να μην τους μοιάσουμε.

Στ. Ε.

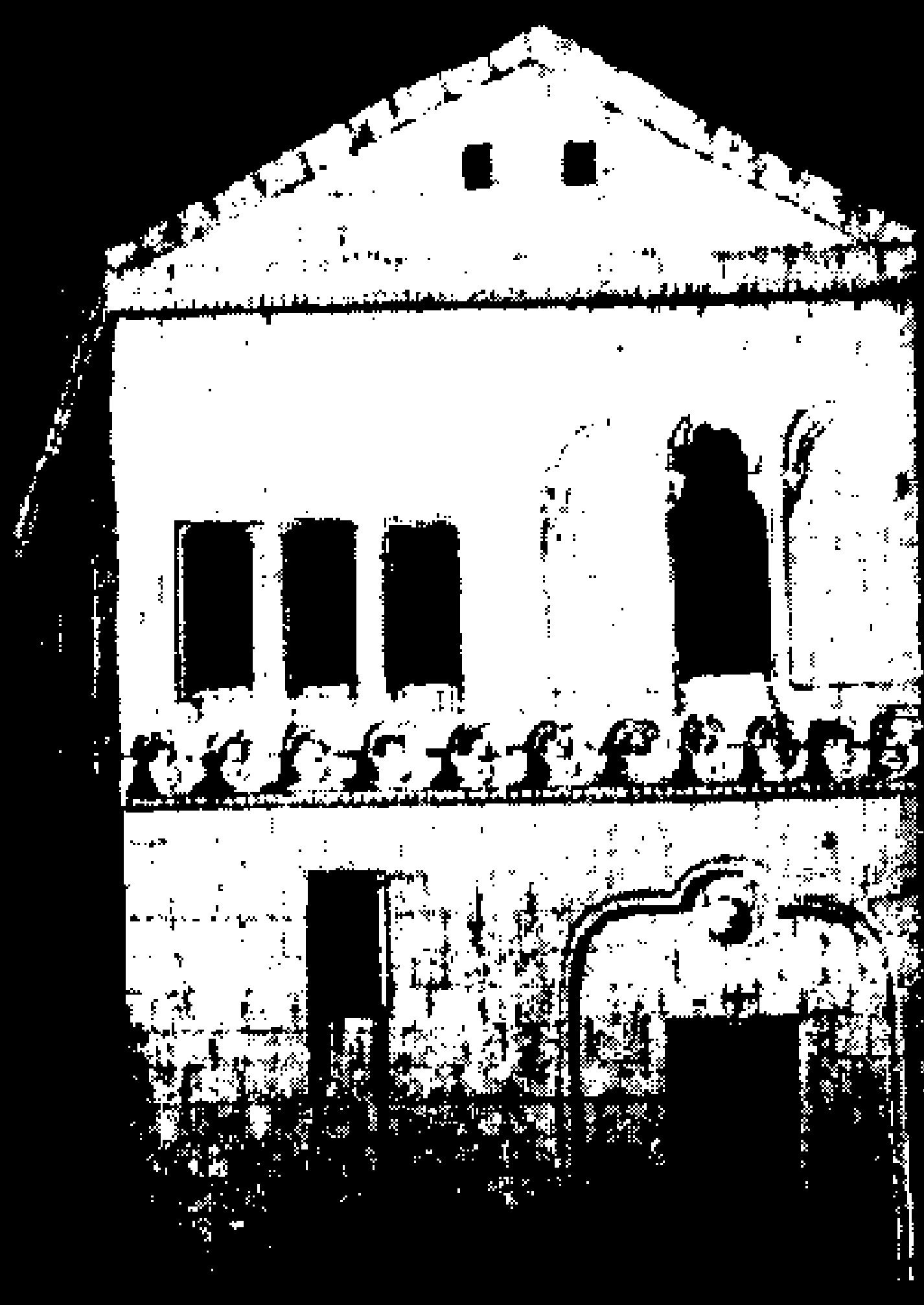
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΧΟΛΙΑ των συνεργατών.....	2-16
ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ: ΑΦΙΕΡΩΜΑ.....	17-80
ΧΡΟΝΙΚΟ 1904-1931.....	18
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ του Στέλιου Ελληναδά.....	19-27
ΕΘΝΙΚΕΣ ΜΕΙΟΔΟΣΙΕΣ του Κυριάκου Σιμόπουλου.....	28
ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΛΗΘΗΣ του Μιχάλη Χαραλαμπίδη.....	30
ΕΣΒΕΣΘΗ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ του Χρύσανθου Τραπεζούντος.....	32
Η ΣΙΩΠΗΛΗ ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ ΣΦΑΓΗΣ του Τζωρτζ Χόρτον.....	34
ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΕΝΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ του Ανδρέα Μαζαράκη.....	36
Η ΑΝΑΤΟΛΗ της Ελλης Παπαδημητρίου.....	37
ΑΠΟΦΑΣΙΣΑΝΕ ΝΑ ΜΗ ΦΥΓΟΥΝΕ του Φώτη Κόντογλου.....	38
ΙΩΝΙΚΟΝ του Κωνσταντίνου Καβάφη.....	39
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ του Γιώργου Σεφέρη.....	39
ΦΥΛΕΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ (1912-1924) του Α.Α. Πάλλη.....	40
ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ του Κωστή Παλαμά.....	41
"ΜΗ ΔΙΑΒΑΖΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ.. ΤΣ' ΕΧΟΥΝΕ ΓΡΑΨΕΙ ΠΛΗΡΩΜΕΝΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΙ.." του Γιώργη Παπαζογλου.....	42
ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΛΙΩΝ με τους Μ.Δραγούμη, Α.Εμπειρίκο, Π.Κουνιάδη.....	46
ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ: ΔΙΣΚΟΙ 33 ΣΤΡΟΦΩΝ.....	57
ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΣΤΙ ΑΙΔΙ ΠΟΤΕ Η ΙΩΝΙΗ του Γιώργου Παπαδάκη.....	60
ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ του Λαίλιου Καρακάσι.....	61
"ΤΑ ΣΙΝΑΦΙΑ ΤΣΗ ΜΟΥΖΙΚΗΣ" του Δημητρίου Αρχιγένη.....	69
Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ της Μέλπως Μερλιέ.....	75
ΟΙ ΑΚΡΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ του Samuel Baud-Bovy.....	77
ΑΝΑΤΟΛΗ του Κωστή Παλαμά.....	78
Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΙΑΣ του Θωμά Κοροβίνη.....	79
ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ.....	80
ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ του Ακη Πάνου.....	81
ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΙΦΡΙ - ΣΥΝΝΕΤΕΥΣΗ: ΜΙΑΤΟΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ.....	84
"ΟΠΩΣ Η ΑΜΑΔΡΥΑΣ" του Ράλλη Κοψίδη.....	90
Ο ΘΕΙΟΣ ΜΟΥ ΝΙΚΟΣ ΣΤΡΟΓΓΥΛΑΚΟΣ του Γιώργου Κοντογιάννη.....	94
ΣΥΝΝΕΤΕΥΣΗ: ΕΛΕΝΗ ΤΣΑΛΙΓΟΠΟΥΛΟΥ.....	98
ΛΑΪΚΟΙ ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΧΤΕΣ - ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΤΑΣΟΥ ΧΑΛΚΙΑ του Νίκου Μπαζιάνη.....	102
Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΣΙΚΗ ΝΕΣΙΜΙ ΤΣΙΜΕΝ του Θωμά Κοροβίνη.....	106
ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ της Ιωάννας Κλειάσιου.....	108
ΔΙΣΚΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ.....	112-120

Δ Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Δ

στη
Μικρά Ασία

ΜΙΚΡΑ
ΑΣΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : ΣΤΕΛΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΔΗΣ

Εσείς βουνά της Αγκυρας και της Μικράς Ασίας,
ποτέ να μην ανθίσετε, ποτέ μη λουλουδίστε,
με το κακό που πάθαμε στις δεκατρείς τ' Αυγούστου!
Γιόμισαν τα βουνά κορμιά γι' οι κάρποι παλιγκάρια
γι' άλλα παιδιά γ' αγράλιωτα γι' άλλα να λαβωμένα.

(Από δημοτικό τραγούδι)

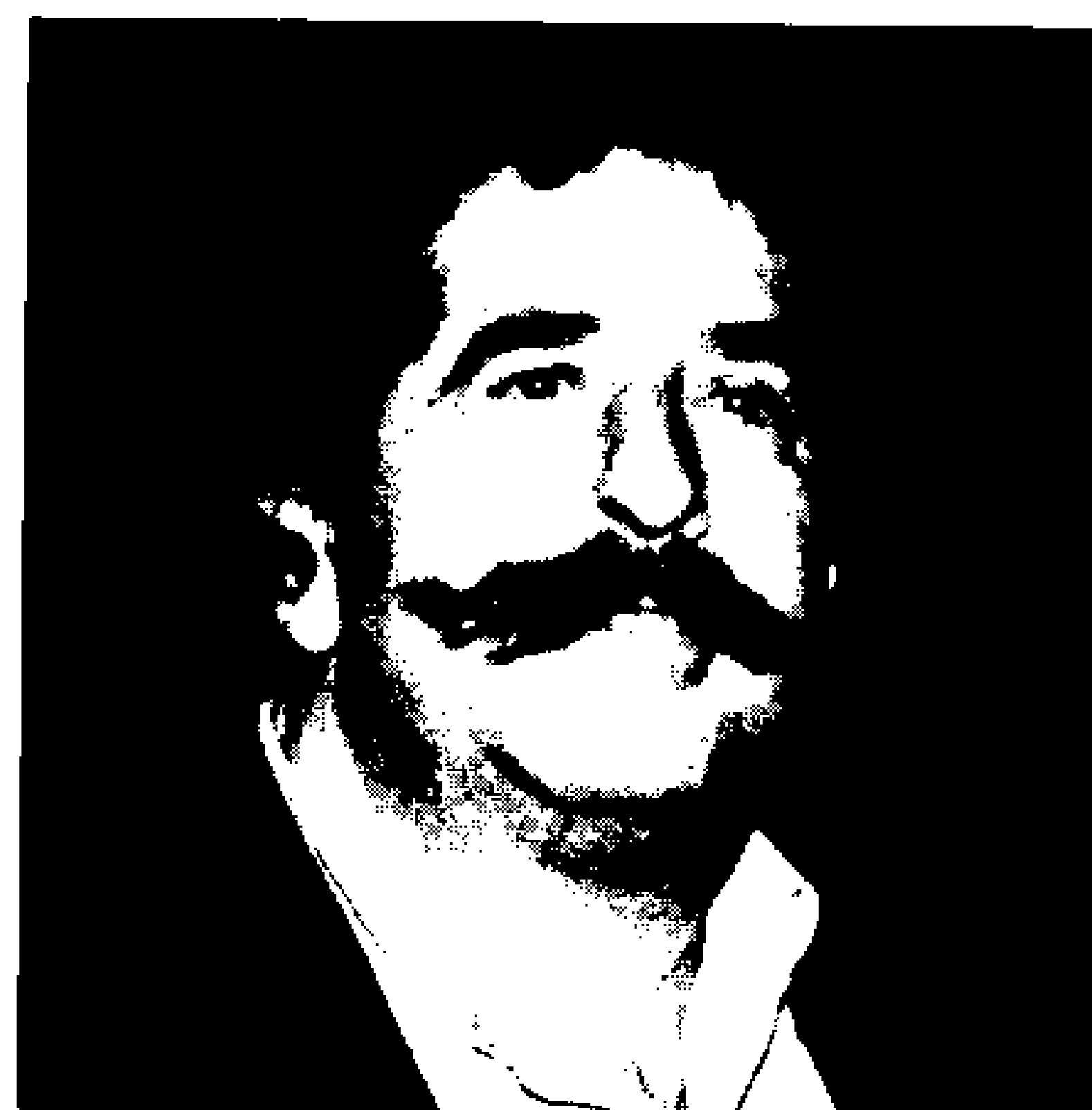

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΛΙΩΝ

46

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μάρκος Δραγούμης - Λεωνίδας Εμπειρικός - Παναγιώτης Κουνάδης
Συντονίζει ο Στέλιος Ελληνιάδης

Δραγούμης : Μπορούμε να διακρίνουμε το μικρασιατικό τραγούδι ανάλογα με το ύφος της μουσικής και άλλα χαρακτηριστικά, γλώσσα κ.λ.π., σε τρεις βασικές κατηγορίες. Είναι το τραγούδι των παραλίων της Μικράς Ασίας, καθαρά ελληνόφωνο, που έχει τα γενικά χαρακτηριστικά της αιγαιοπελαγίτικης μουσικής. Κι όταν λέμε παραλίων, εννοώ τα παράλια τα βόρειοδυτικά, και τα δυτικά, από τη Βιθυνία (ίσως και ανατολικότερα από την Παφλαγονία), ως τη Λυκία, στο ύψος περίπου του Καστελλόριζου.

Η μουσική που χρησιμοποιούν οι ελληνόφωνοι διαφέρει ελάχιστα από τη μουσική που υπάρχει στα νησιά και στις άλλες παραλίες, τις ανατολικές της Ελλάδας, όπως και στα παράλια της Θράκης, αν εξαιρέσουμε κάποιες ιδιομορφίες καθαρά θρακικές.

Εμπειρικός : Σωστά. Η μουσική των παραλίων της Προποντίδας έχει πιο πολύ σχέση με το Αιγαίο. Και των θρακικών παραλίων. Η Αίνος και η Ραιδεστός έχουν πιο πολύ αιγαιοπελαγίτικο ύφος παρά θρακικό.

Δραγούμης : Υπάρχει λοιπόν το σμυρνοπολίτικο ύφος, το οποίο ο Παλαμάς το περιγράφει στο ποίημα "Ανατολή". Εγώ μιλάω περισσότερο για τη διακλάδωση που έχει σχέση με το δημοτικό τραγούδι κι όχι με το ρεμπέτικο. Ο Παναγιώτης θα μας πει για την αστική διακλάδωση.

Μετά υπάρχει ένας όγκος πληθυσμού ποντιακός, που μιλάνε τη διάλεκτο τους, την ελληνοποντιακή. Και αυτοί έχουν μουσικά χαρακτηριστικά πολύ δικά τους, ιδίως στον ανατολικό Πόντο, γιατί ο δυτικός μάλλον τείνει να είναι όμοιος με τη δυτική Μικρασία. Οι Πόντιοι έφεραν εδώ τη διάλεκτο τους, το μουσικό τους ιδίωμα, το οποίον ήτανε πολύ διαφορετικό από ό,τι άλλο ακουγότανε στις γύρω περιοχές. Ακόμα και για την υπόλοιπη Μικρά Ασία ήταν κάτι το περίεργο. Και αυτό το κρατήσανε σαν κόρην οφθαλμού, εξελίσσοντάς το όπως θα εξελισσόταν και στη γενέτειρα του. Πρόσφατα μας φέρανε μια κασσέτα εδώ στο Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο ενός σύγχρονου τουρκοποντιακού συγκροτήματος, το οποίο θυμίζει αντίστοιχα ελληνικά συγκροτήματα.

Εμπειρικός : Η κασσέτα έχει και δύο ελληνικά τραγούδια.

Δραγούμης : Υπάρχει δίσκος με τουρκόφωνα τραγούδια στην Ελλάδα;

Εμπειρικός : Ο Καζαντζίδης έχει πει. Μόνο όταν είναι κανείς φίρμα του επιτρέπεται να πει, αλλιώς...

Δραγούμης : Η ποντιακή μουσική εξελίσσεται εδώ όπως θα εξελισσόταν αν δεν είχε γίνει η μικρασιατική καταστροφή. Μόνο που ο ρυθμός των εξελίξεων ίσως να ήταν πιο γρήγορος απ' ό,τι αν έμενε στην Τουρκία. Γενικά η μουσική αυτή κρατήθηκε χωρίς να υποστεί πολλές αλλοιώσεις αφού δεν δέχτηκε ξένες επιρροές. Τουλάχιστον ως τώρα. Αργότερα δεν ξέρουμε τι μπορεί να γίνει.

Ελληναίος : Παρ' όλο που ο Πόντος λόγω των λιμανιών του είχε επαφή με τον έξω κόσμο;

Κουναός : Στις μεγάλες πόλεις, όπως η Τραπεζούντα, η Σινώπη, η Σαμψούντα, φτιάχνουνε αστική μουσική όπως στη Σμύρνη;

Δραγούμης : Δεν το ξέρω. Ασφαλώς θα είχανε και πιάνο και θα μαθαίνανε ευρωπαϊκή μουσική. Δεν θα διαφέρανε από τα άλλα αστικά κέντρα.

Εμπειρικός : Η ευρωπαϊκή μουσική ήταν της μεγάλης αστικής τάξης. Οι γειτονιές είχαν τον κεμεντζέ, τα ίδια με τα χωριά του Πόντου.

Κουναός : Αυτό έχει ενδιαφέρον.

Δραγούμης : Η διάλεκτος έπαιζε ένα ρόλο. Δεν ένοιωθαν την ελληνική γλώσσα με τη μορφή που τη μιλάμε εμείς, δική τους. Επομένως δεν ήταν εύκολο να υιοθετή-

σουν ένα ελληνικό τραγούδι. Ήταν πάρα πολύ δυνατή η αίσθηση αυτής της γλώσσας.

Εμπειρικός : Οι επιρροές θα μπορούσαν να είναι και μουσικές.

Δραγούμης : Ας περάσουμε τώρα στην Καππαδοκία. Οι Έλληνες εκεί ήταν τουρκόφωνοι, εκτός από 32 χωριά που χρησιμοποιούσαν μια ελληνική διάλεκτο. Οι κάτοικοι των 32 αυτών χωριών όταν ήρθαν εδώ στα 1924, διασκορπίστηκαν και σήμερα τα έθιμα τους και τα τραγούδια τους έχουν σχεδόν χαθεί. Η Μέλπω Μερλιέ πρόλαβε να διασώσει αρκετά στοιχεία και στις μέρες μας η προσπάθεια της συνεχίζεται από τη Σαμίου και τον Μελίκη. Οι τουρκόφωνοι Καππαδόκες τραγουδούσαν τούρκικα τραγούδια, συχνά δικής τους κατασκευής, όπως τη λεγόμενη "Ιστορία του Αγίου Αλεξίου" και του "Αβραάμ".

Κουναός : Και για τον Άγιο Βασίλειο, τα κάλλαντα.

Ελληναίος : Υπάρχουν και Τούρκοι χριστιανοί;

Εμπειρικός : Δεν υπάρχουν. Ο διαχωρισμός ο εθνικός ήτανε με βάση τη θρησκεία. Αυτοί θα μπορούσαν να έχουν θεωρηθεί απ' το κεμαλικό κράτος Τούρκοι χριστιανοί. Αυτό ήθελε να κάνει ο Κεμάλ και επέβαλε το τουρκο-ορθόδοξο Πατριαρχείο του Παπά-Ευθύμη, το οποίο ίσως μέχρι το '22 να προστάτευε κατά κάποιο τρόπο τους χριστιανούς της Καππαδοκίας και γενικά της Μικράς Ασίας, τους Καραμανλήδες, από διώξεις από μέρους του νέου τουρκικού κράτους. Αλλά επειδή δεν μπορούσε ο ίδιος ο παπά-Ευθύμης να γίνει Πατριάρχης αναγκάστηκε να βάλει τον Ιγνάτιο, μητροπολίτη Ικονίου, στην κεφαλή της εκκλησίας, Τούρκο Πατριάρχη. Ο οποίος αναγκάστηκε να δεχτεί. Έτσι αυτοί θεωρήθηκαν Τούρκοι υπήκοοι κι όχι Έλληνες μειονοτικοί. Τούρκοι χριστιανοί. Ακριβώς γιατί είχε λαϊκό κράτος. Το λαϊκό κράτος επέτρεπε να θεωρείς Τούρκο χριστιανό. Αυτοί όμως με την ανταλλαγή ήρθαν στην Ελλάδα, γιατί η βάση του διαχωρισμού ήταν πάλι η θρησκεία. "Ρουμ ορτονόξ" σήμαινε ότι είναι Έλληνας. Είναι Ρουμ. Ισον Έλληνας.

Κουναός : Στην πορεία αυτή που κράτησε αρκετούς αιώνες είναι γνωστό ότι εξισλαμίσθηκαν βίαια ή και με τη θέληση τους, για να έχουν διάφορα προνόμια που έδωσε ο σουλτάνος, πάρα πολύ μεγάλα κομμάτια του πληθυσμού της Μικράς Ασίας.

Τι στοιχεία έχουμε για τη φυλετική διαμόρφωση στην Τουρκία, όπου έχουμε και Κούρδους, Αρμένιους κ.λ.π.;

Εμπειρικός : Ένα μεγάλο μέρος αυτών που τουρκοφώνησαν και αυτών που εξισλαμίσθηκαν, έγινε πριν από την οθωμανική κατάκτηση. Η οθωμανική κατάκτηση του μικρασιατικού χώρου συντελείται μετά την κατάκτηση του μεγαλύτερου μέρους της Βαλκανικής. Δηλαδή, πρώτα οι

οθωμανοί πηγαίνουν απ' την Προύσα στη Θράκη, καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος της Ρούμελης, του ευρωπαϊκού δηλαδή τμήματος, και μετά όταν θα πάρει την Πόλη ο Μωάμεθ ο Πορθητής, καταλαμβάνουν σιγά-σιγά τα πριγκηπάτα της Μικράς Ασίας. Τα οποία όμως είναι μουσουλμανικά, είναι τουρκικά, αλλά δεν είναι οθωμανικά. Ο εξισλαμισμός έχει συντελεστεί ήδη. Δηλαδή, επί οθωμανών το βασικό μέρος των χριστιανών της Μικράς Ασίας έχουν ήδη γίνει μουσουλμάνοι ή έχουν τουρκοφωνήσει και παραμένει χριστιανοί. Νησιίδες χριστιανών παρέμεναν στο εσωτερικό. Για τη μουσική δεν ξέρουμε. Πλην του Πόντου που παρέμεινε σε μεγάλο μέρος χριστιανικός και ελληνόφωνος.

Κουνάδης : Υπάρχουν ελληνικής προελεύσεως πληθυσμοί σήμερα οι οποίοι δεν τολμάνε να πούνε ότι η καταγωγή τους είναι ελληνική. Και το '22 δεν φύγανε όλοι οι τουρκόφωνοι Έλληνες. Δηλώσανε μουσουλμάνοι και μείνανε.

Ελληνιάδης : Υπήρχαν και πολλοί Έλληνες απ' την Καππαδοκία που δεν ξέρανε καθόλου τούρκικα. Ο παπούς μου όταν έφυγε απ' τη Σινασό, δεν ήξερε τούρκικα. Έμαθε τούρκικα στην Πόλη.

Εμπειρικός : Για τη Σινασό μου κάνει μεγάλη εντύπωση. Η Σινασός με μερικά χωριά είναι μια νησίδα ελληνόφωνη σε μια θάλασσα τουρκοφώνων, μουσουλμάνων και χριστιανών. Ενώ σε πάρα πολλές περιοχές του Πόντου που οι Έλληνες δεν ξέραν τούρκικα ήταν γιατί οι κοινότητες ήταν πάρα πολύ ανθηρές και μεγάλος ο ελληνικός πληθυσμός.

Ελληνιάδης : Όλες αυτές οι προσμίξεις πώς επηρέασαν το τραγούδι; Δεν είναι πολύπλοκο το θέμα;

Δραγούμης : Αυτό που διαχωρίζει τα δύο είδη μουσικής είναι ότι η μουσική που τραγουδιέται απ' τους Έλληνες χριστιανούς βρίσκεται πιο πολύ υπό την επίδραση της βυζαντινής μουσικής από την τουρκική.

Κουνάδης : Αυτοί όμως θεωρούν τους εαυτούς τους συνεχιστές του Βυζαντίου. Ο Μωάμεθ ο 2ος ο Πορθητής αυτοαπεκαλείτο αυτοκράτωρ του Βυζαντίου.

Δραγούμης : Όταν πηγαίνεις στην εκκλησία πέντε φορές την εβδομάδα κι ακούς συνέχεια τον ψάλτη, στο τέλος το ύφος του γίνεται καθοριστικό για την έμπνευση σου. Ενώ η έμπνευση του Τούρκου καθοριζόταν από το χότζα κι από άλλες πηγές.

Εμπειρικός : Υπάρχει μια μεγάλη πολιτισμική συγγένεια...

Κουνάδης : Αυτοί ερχόμενοι από την Κεντρική Ασία, ήταν 200 χιλιάδες όλοι κι όλοι. Βρήκαν διάφορους πληθυσμούς, ελληνικούς, περσικούς και αραβικούς με τα δικά

τους στοιχεία. Αυτοί ήταν στον αέρα μέχρι να δημιουργηθεί μια μουσική σχολή.

Δραγούμης : Δεν μιλάμε εδώ για τους έντεχνους οργανοπαίχτες της Πόλης που η μουσική τους βασίζεται σε μια πολύπλοκη θεωρία. Μιλάμε για το απλό δημοτικό τραγούδι. Σχετικά απλό βέβαια, γιατί κι αυτό έχει τις πολυπλοκότητες του. Τα δημοτικά, είτε των Ελλήνων, είτε των Τούρκων, παρά τις όποιες διαφορές, έχουν πολύ μεγάλη συγγένεια μεταξύ τους. Και συνεπώς αλληλοεπηρεάζονται. Έτσι που όταν καμιά φορά νομίζουμε ότι τούτο εκείνο δεν θα μπορούσε να προέρχεται από την Τουρκία βλέπουμε τελικά ότι κάναμε λάθος. Φυσικά δεν είναι πάντα εύκολο να βρει κανένας την πατρότητα ενός τραγουδιού. Αν είναι δικό μας ή δικό τους. Και είναι άνευ μεγάλης σημασίας, γιατί κανένας δεν κρατούσε λογαριασμό για τους αλληλοδανεισμούς. Οπότε είναι αδύνατον να θγάλει άκρη. Αλλά ακόμα και στα δανεισμένα τραγούδια υπάρχει διαφορά και όχι μόνο στη γλώσσα αλλά στην προφορά και σ' ορισμένα ρυθμικά στοιχεία. Λίγο ν' αλλάξεις σ' ένα δημοτικό τραγούδι το άκουσμα το γλωσσικό και τον τρόπο που το ρυθμίζεις μέσα στο χρόνο κι αμέσως ακούγεται σαν κάτι διαφορετικό, ενώ δεν είναι και τόσο.

Κουνάδης : Εγώ το έχω εντοπίσει αυτό σε πολλά γνωστά τραγούδια δικά μας, που υπάρχουν σε εκτελέσεις πολύ καλές, στις αρχές του αιώνα από Τούρκους. Όπως είναι τα "Μάρμαρα της Πόλης".

Δραγούμης : Πάντως οι κλίμακες, τα διαστήματα, ολόκληρο το σύστημα είναι το ίδιο. Οι διαφορές αρχίζουν όταν μπαίνουμε στην ορεινή Ελλάδα, στην περιοχή της πεντατονίας. Εδώ κυριαρχεί το ύφος που φέρανε οι Δωριείς από το Βορρά, όπως λέει κι ο Μπο-Μποβύ.

Εμπειρικός : Εδώ όμως, στην ορεινή Ελλάδα, αρχίζουν οι συγγένειες με την Αλβανία.

Δραγούμης : Δεν μπορούμε π.χ. να υπαγάγουμε, όπως κάνει ο Περιστερής, τα ορεινά ελληνικά τραγούδια στα βυζαντινά σχήματα, δηλαδή ήχος, πρώτος, δεύτερος κ.λ.π..

Εμπειρικός : Ενώ τα καππαδοκικά μπορείς.

Ελληνιάδης : Η βυζαντινή μουσική έχει τέτοιες συγγένειες με την τουρκική;

Δραγούμης : Ναι, είναι πάρα πολύ σχετική. Υπάρχουν και συγγράματα του Κυρίλλου, αρχιεπισκόπου Τήνου, του Παναγιώτη Χαλάτσογλου, πρωτοψαλτών του 18ου αιώνα και διακεκριμένων ανθρώπων της μουσικής και της εκκλησίας οι οποίοι προχώρησαν σε σύνταξη συγκριτικών πινάκων βυζαντινών ήχων και τουρκικών. Και βρίσκουν για κάθε τουρκικό όρο τον αντίστοιχο βυζαντινό.

Ελληνιάδης : Οι Τούρκοι έχουν προχωρήσει την έρευνα

Στη Μικρά Ασία, από την Ιωνία ως την Καππαδοκία και από την Τραπεζούντα ως την Κιλικία, το Κ.Μ.Σ. έχει καταμετρήσει περισσότερους από δύο χιλιάδες ελληνικούς οικισμούς.

στη μουσική και τα τραγούδια τους, πριν μετακινηθούν από την Κεντρική Ασία προς τη Μεσόγειο, για να δούμε τελικά τι ήτανε πρωτογενώς τούρκικο;

Δραγούμης : Όπως δεν μπορούμε να ξέρουμε ποιά ήταν η μουσική των Λυδών, των Μήδων και των Περσών επί Περικλή.

Ελληνιάδης : Μήπως όμως έχουν διατηρηθεί στοιχεία στην Κεντρική Ασία;

Εμπειρικός : Τούρκοι μουσικολόγοι κάνουν μια τέτοια συγκριτική έρευνα σήμερα. Και λένε ότι σε ένα μέρος του κεντρικού οροπεδίου της Ανατολίας βρίσκονται συγγένειες, μεταξύ κυρίως της μουσικής των τουρκομάνων αλεβήδων χωρικών, των νομάδων, και των Τούρκων της Κεντρικής Ασίας. Δεν ξέρω όμως κατά πόσο ισχύει αυτό. Είναι μικρή πάντως η παρουσία έντονων κεντροασιατικών στοιχείων στη Μικρά Ασία. Υπάρχει ένα ντόπιο υπόβαθρο όλων των φυλών ή των εθνών και των εθνικών ομάδων -με άλλη έν-

νοια από τη σημερινή- που εξισλαμίσθηκαν και γίνανε αυτό που είναι σήμερα το τουρκικό έθνος, αυτό που ήτανε ο μουσουλμανικός πληθυσμός Μικράς Ασίας πριν από 100 χρόνια.

Ελληνιάδης : Δηλαδή, οι σημερινοί Τούρκοι προέρχονται από ένα μίγμα φυλών και εθνοτήτων της περιοχής; Ισχύει κι αυτό που υποστηρίζουν ανθρωπολόγοι ότι μέσα από αυτή τη διαδικασία χάνουν τα μογγολικά χαρακτηριστικά τους;

Εμπειρικός : Βέβαια, τελείως. Σχεδόν δεν υπάρχει ίχνος. Αλλά πιο σημαντική είναι η πολιτισμική αλλαγή. Είναι σαφής η παρουσία της εντοπιότητας στα πολιτισμικά στοιχεία της σημερινής Μικράς Ασίας ή της Μικράς Ασίας πριν από το '22 που υπήρχανε οι Ρωμιοί και οι Αρμένηδες. Και ήτανε ελεύθερη η έκφραση των Κούρδων, ενώ τώρα το τουρκικό κράτος δεν τους αφήνει να εκφραστούν ελεύθερα.

Δραγούμης : Εάν πάμε σε περιοχές απομακρυσμένες στην Κεντρική Ασία, όπου υπάρχουν πρόγονοι των Τούρκων, που ζουν ακόμα σήμερα, και βρούμε κάποια στοιχεία τα οποία υπάρχουν και στη σημερινή καθ' αυτό τουρκική μουσική, τότε αυτό σημαίνει ότι αυτά είναι τα πιο γνήσια στοιχεία της τουρκικής μουσικής. Και τούτο γιατί από τότε που έφυγαν οι Τούρκοι από την Κεντρική Ασία, δεν ξαναείχαν επαφές με τους μετακινήθεις αδελφούς τους ώστε να τους επηρεάσουν σε νεότερες εποχές.

Ελλητιάδης : Μπορούμε να πούμε τελικά ότι η βυζαντινή μουσική είναι ίσως η ισχυρότερη όσον αφορά στη διαμόρφωση των νεότερων μουσικών ειδών στη Μικρά Ασία;

Εμπειρικός : Η ίδια η αραβοπερσική μουσική συγγενεύει με τη βυζαντινή γιατί οι πηγές τους είναι η Δαμασκός. Παίρνει απ' την ίδια πηγή αλλά εξελίσσεται κάπως διαφορετικά.

Κουνάδης : Οι Τούρκοι μαθαίνουν τη βυζαντινή μουσική μέσω των Αράβων, όπως και οι δυτικοί. Οι Άραβες είναι οι καλύτεροι μελετητές του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, τον οποίο είχαν ήδη από το 10ο αιώνα γνωρίσει και μεταδώσει. Είχαν δημιουργήσει το δικό τους μουσικό σύστημα, το οποίο ήταν η συνέχεια του αρχαίου ελληνικού συστήματος. Το Βυζάντιο έχει χάσει μέρος της ισχύος του, αλλά οι Άραβες, ο Αλ Φαραμπί και ο Ιμπ Σινά, έχουν ήδη μελετήσει την ελληνική μουσική, έχουν θεωρητικοποιήσει τα πράγματα και έχουν κάνει ένα τονικό σύστημα. Επομένως δεν είναι αν είναι ισχυρότερη ή όχι. Είναι το μόνο σύστημα μουσικό που καταγράφηκε και καθιερώθηκε με βάση τα συγγράμματα των αρχαίων μελετητών του, των πυθαγορείων. Δυστυχώς, τα μόνα στοιχεία που διασώθηκαν πάνω στη μουσική είναι τα αρχαία ελληνικά κείμενα.

Βέβαια τα συστήματα δεν ανακαλύπτονται. Απλά καταγράφονται αυτά που δίνει η φύση. Όλη η μουσική στηρίζεται πάνω στη θεωρία των χορδών, των σωλήνων και των μεμβρανών. Αυτά τα πράγματα συστηματοποιήθηκαν -δεν φτάσανε όλα δυστυχώς σ' εμάς- και ουσιαστικά όλα τα τονικά και μουσικά συστήματα που υπάρχουν είναι κατασκευασμένα, καταγραμμένα, από τους αρχαίους Έλληνες.

Δραγούμης : Είναι τέτοιο το μπλέξιμο σ' αυτό το χώρο που έχει για κέντρο το Αιγαίο, έχουν γίνει τόσα πολλά ταξίδια προς-πίσω από ανθρώπους όλων των φυλών, από την εποχή των Κρητών, τη μινωική εποχή, μέχρι σήμερα, που δεν μπορείς να ξεμπλέξεις. Με τον κόμπο που δημιουργήθηκε, δεν μπορείς να βγάλεις άκρη για το τι ανήκει σε κάποιο λαό της περιοχής και τι δεν του ανήκει. Τελικά του ανήκει αυτό που θέλει να του ανήκει και που λέει ότι τον εκφράζει κι ας μην ήταν αρχικά δικό του. Το σύστημα, πάντως, πάνω στο οποίο βασίζονται οι παραδοσιακές

μουσικές στην Ανατολική Μεσόγειο είναι ενιαίο και κανένας λαός δεν δικαιούται να το θεωρεί αποκλειστικά δικό του.

Κουνάδης : Δεν κάνει εντύπωση πόσο μοιάζει η κρητική με την ποντιακή λύρα παρ' όλη τη μεγάλη απόσταση;

Δραγούμης : Έχουμε λύρες και στη Βουλγαρία.

Κουνάδης : Το ούτι υπάρχει απ' τον 7ο αιώνα στη σημερινή μορφή του, ήδη τον 9ο αιώνα το καταγράφει ο Αλ Φαραμπί με τα ίδια διαστήματα που έχει σήμερα.

Δραγούμης : Στη βυζαντινή εποχή και στην οθωμανική το να είσαι Σέρβος ή Έλληνας είχε πολύ λίγη σημασία. Επομένως υπήρχε μια αδιαφορία για το τι ήταν ή δεν ήταν του ενός ή του άλλου. Θεωρούνταν μια κοινή παρακαταθήκη απ' την οποία αντλούσαν όλοι ό,τι ήθελαν. Δεν υπήρχαν οι εθνικές συνειδήσεις, υπήρχε μόνο η αντίθεση χριστιανός - μη χριστιανός.

Κουνάδης : Έως τον 18ο αιώνα που δεν υπάρχει έντονη η διεκδίκηση της εθνικής συνειδήσης, όλα τα πράγματα ζουν κάτω από τη σκιά της βυζαντινής και μετά της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Και στα τετρακόσια χρόνια της τουρκοκρατίας η αντιπαράθεση είναι θρησκευτική.

Ελλητιάδης : Η επικράτηση στην ευρύτερη περιοχή του ιδιώματος των δυτικών παραλίων της Μικράς Ασίας, οφείλεται στο ό,τι το Αιγαίο αποτελεί το κέντρο;

Δραγούμης : Τέτοια αστικά κέντρα, τόσο αναπτυγμένα, όπως η Πόλη και η Σμύρνη, δεν υπήρχαν στην Ελλάδα ούτε κατά φαντασίαν. Ίσως μόνο τα Γιάννενα.

Κουνάδης : Ούτε στη Δύση. Η Κωνσταντινούπολη είναι μια μεγάλη πρωτεύουσα, σ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της. Είναι φυσικό λοιπόν, να αποτελούν εστίες δημιουργίας πολιτισμού. Έχουμε τη δημιουργία κοινωνικών στρωμάτων που παράγουν πολιτισμό. Η Αθήνα του 1833 έχει 10.000 κατοίκους περίπου.

Εμπειρικός : Η Αθήνα του 1890 είναι ίσως μικρότερη απ' τη Σμύρνη και πολύ μικρότερη απ' την Πόλη, είναι όμως το κέντρο του ελληνικού κράτους, είναι ένας απ' τους πόλους των Ελλήνων.

Κουνάδης : Η ουσιαστική πρωτεύουσα μέχρι το 1870 είναι η Σύρος.

Ελλητιάδης : Γιατί υπάρχει μεγαλύτερη επίδραση της ανατολικής πλευράς προς την δυτική και λιγότερο της δυτικής προς την ανατολική;

Κουνάδης : Λόγω της μεγαλύτερης ανάπτυξης. Δεν μπορεί να παραχθεί πολιτισμός εάν δεν υπάρχει υπόβαθρο κοινωνικό. Στη Σμύρνη, τα τραγούδια που γίνονται γνωστά στην Ελλάδα από το 1850 και μετά, με τις πολιτικές και συμφωνιακές κομπανίες, δείχνουν ότι εκεί παράγεται ένας πολιτισμός.

Ελληνιάδης : Ναι, αλλά η Ελλάδα το 1915, πλην Μικράς Ασίας, έχει ήδη 4,5 εκατομμύρια κατοίκους.

Εμπειρικός : Όμως η έκφραση της αστικής ζωής δεν είναι δημοτική μουσική, γιατί άλλο η μουσική των παραλλίων της Μικράς Ασίας και άλλο της Σμύρνης.

Κουνάδης : Η Πόλη και η Σμύρνη παράγουν πολιτισμό των πόλεων ήδη από πολύ νωρίς.

Εμπειρικός : Η Σμύρνη όμως είναι και φορέας δυτικών πραγμάτων, κατ' εξοχήν.

Κουνάδης : Η Σμύρνη είναι η είσοδος της Ευρώπης στην Ανατολή.

Εμπειρικός : Ίσως η πόλη της Σμύρνης να έχει περισσότερα δυτικά στοιχεία από την πόλη της Αθήνας. Ενώ η μουσική των παραλλίων είναι πιο κοντά στη μουσική του Αιγαίου.

Κουνάδης : Στη Σμύρνη έχουμε ποικιλία μουσικών ειδών. Το τραγούδι που έχει σχέση άμεσα με τη Δύση, το τραγούδι που είναι μείγμα του αιγαιοπελαγίτικου και των παραλλίων της Μικράς Ασίας και έχουμε τις επιδράσεις της μουσικής της ενδοχώρας.

Δεν είναι μονοσήμαντο το σμυρναϊκό τραγούδι. Από τις εστουδιαντίνες δυτικού τύπου μέχρι τις ορχήστρες αλα τούρκα, που παίζουν ελληνικά τραγούδια. Ευτυχώς, σε μεγάλο βαθμό αυτά διασώθηκαν με τις ηχογραφήσεις της πρώτης εικοσαετίας του αιώνα μας.

Ελληνιάδης : Γιατί, όταν οι μικρασιάτες έρχονται στην Ελλάδα μετά το '22, κουβαλάνε μεν τη μουσική και το τραγούδι τους, αλλά αυτό που γνωρίζουμε σαν σμυρναϊκό παύει να αναπαράγεται;

Δραγούμης : Έρχεται το σμυρναϊκό στην Ελλάδα, δεν σταματάει να υπάρχει σαν είδος, ζει και βασιλεύει και στον ελλαδικό χώρο και το ύψος του αποκτά μια ευρύτατη λαϊκή αποδοχή. Αλλά βέβαια υποχωρεί όταν πια έχει δώσει την ώθηση για κάτι άλλο που κρέσει περισσότερο.

Μπολιάζει μια νέα παρεμφερή μουσική και μετά υποχωρεί.

Κουνάδης : Για μια 15ετία επικρατεί απόλυτα. Η θεματολογία αρχίζει ν' αλλάζει στις νέες συνθήκες. Όμως τη νέα μουσική, με την πειραιώτικη κομπανία, πάλι μικρασιάτες τη δημιουργούν. Με μικρές αλλαγές.

Ελληνιάδης : Παρ' όλ' αυτά, η πορεία του σμυρναϊκού τραγουδιού όπως αυτό υπάρχει για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα στη Μικρά Ασία, δεν αρχίζει να ανακόπτεται;

Δραγούμης : Μπαίνει σε μια διαδικασία διαφορετική. Τότε δεν γινόταν δισκογράφηση του τραγουδιού σε μεγάλη κλίμακα. Περνούσαν τα τραγούδια από γενιά σε γενιά με την προφορική παράδοση και μένανε ζωντανά για πολύ περισσότερο καιρό. Η βιομηχανία σιγά-σιγά οδηγεί στο θλιβερό φαινόμενο του τραγουδιού της μιας σεζόν και, γιατί όχι, της μιας χρήσης.

Ελληνιάδης : Επισπεύδει και την εξέλιξη;

Δραγούμης : Δημιουργείται η προκατάληψη του ντεμοντέ και του καινούργιου για να μπορεί κάθε λίγο και λιγάκι να έχουμε αλλαγές και να επωφελούνται οι εταιρείες δίσκων.

Ελληνιάδης : Αυτό είναι μόνο ή και το γεγονός ότι το σμυρναϊκό τραγούδι είναι πράγματι προϊόν ενός χώρου με άλλο πολιτισμό ο οποίος μεταφέρεται εν μέρει, αλλά δεν μπορεί να ευδοκιμήσει με τον ίδιο τρόπο σε ένα άλλο χώρο με διαφορετική σύνθεση πληθυσμών;

Δραγούμης : Βέβαια. Μάλιστα μερικοί απ' αυτούς όταν έρχονται στην Ελλάδα χάνουν τον προσανατολισμό τους.

Κουνάδης : Γι' αυτό αλλάζει η θεματολογία των τραγουδιών.

Δραγούμης : Αν όμως μένανε στη Σμύρνη - τώρα κάνομε υποθέσεις - δεν θα είχαμε τέτοια άνθηση του ρεμπέτικου. Ήρθανε οι άνθρωποι εδώ, πέσανε χαμηλά σε ένα επίπεδο περιθωριακό, συνταυτίστηκαν με τους

Η Μαρίκα η Πολίτισσα με φερετζέ και γιασμάκι.

ντόπιους περιθωριακούς, αγάπησαν τη μουσική τους, πήραν απ' αυτήν ορισμένα στοιχεία και τα καινούργια τραγούδια τους δεν ήταν πια ούτε σμυρναϊκά ούτε πειραιώτικα, αλλά κάτι το ενδιάμεσο που αργότερα ονομάστηκε ρεμπέτικο και λαϊκό.

Κουνάδης : Το "περιθωριακή" θέλει ερμηνεία. Γιατί οι "ειδήμονες" των ηγεσιών μιλούσανε για ένα τραγούδι που ανήκε σε υπόκοσμο, λούμπεν προλεταριάτο, περιθώριο και ούτω καθεξής. Όταν όμως μελετούμε την πορεία αυτού του τραγουδιού και βλέπουμε την έκταση και τη διάδοση που έχει μέσα στο χώρο των πόλεων, μένουμε έκπληκτοι. Όταν η κύρια παραγωγή των δίσκων καλύπτεται από αυτά τα τραγούδια, οι μεγαλύτεροι συνθέτες γράφουν τέτοια τραγούδια και όταν οι περισσότεροι τραγουδιστές τα λένε, για ποιο περιθώριο μιλάμε;

Δραγούμης : Τα τέλη του 19ου αιώνα το μπουζούκι έχει γίνει περιθωριακό.

Κουνάδης : Το μπουζούκι έχει μια ιστορία δική του. Εξελλίσσεται σε πρώτο όργανο της ορχήστρας. Αυτό όμως είναι δευτερεύον. Τραγούδια με περιεχόμενο τα ναρκωτικά και τις φυλακές έχει γράψει κι ο Τούντας κι ο Παπάζογλου, κι όλοι οι μικρασιάτες συνθέτες και μάλιστα πιο "σκληροτράχηλα" από του Βαμβακάρη. Δεν είναι λοιπόν, εντυπωσιακό που μ' αυτά τα τραγούδια γίνεται ο Βαμβακάρης ο πρώτος συνθέτης της δισκογραφίας;

Δραγούμης : Το λέμε περιθώριο γιατί σήμερα το θέμα των ναρκωτικών σοκάρει.

Κουνάδης : Ναι, αλλά μέχρι το 1936 τα ναρκωτικά ήταν ελεύθερα.

Ελληνιάδης : Από την Πόλη μέχρι το Νότο, έχουμε μόνο αυτό που λέμε σμυρναϊκό τραγούδι;

Κουνάδης : Επικράτησε να λέμε σμυρναϊκά κυρίως τα αστικά τραγούδια.

Δραγούμης : Να πούμε τα πράγματα όπως είναι. Δεν έχει γίνει μελέτη σε όλο το πλάτος και το μήκος, από τα χωριάτικα μέχρι τα αστικά. Και δεν είναι εύκολο να γίνει, ίσως γι' αυτό δεν έγινε. Είναι όμως τόσο συγκεχυμένα τα όρια αναφορικά με το πού αρχίζει το ένα είδος και πού τελειώνει το άλλο, ώστε θα μου έκανε εντύπωση αν κάποιος μπορούσε να απαντήσει με σαφήνεια. Ακόμα κι όταν γίνει μελέτη δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι τα πράγματα θα αποσαφηνιστούν κατηγορηματικά.

Κουνάδης : Χάσαμε μια ευκαιρία να τα μελετήσουμε όσο οι άνθρωποι ήταν στη Μικρά Ασία. Γιατί όταν ήρθαν εδώ άρχισε η ισοπέδωση και δημιουργήθηκαν νέα κοινωνικά στρώματα με ένα νέο πολιτισμό, για τον οποίο μπορούμε να μιλήσουμε. Αλλά πώς να πάμε πίσω.

Δραγούμης : Από την καταγραφή δεν αναδύονται σαφώς στοιχεία που να τοποθετούν σε κατηγορίες όλα αυτά τα πράγματα. Είναι χαώδης η κατάσταση. Αντίθετα με τον Πόντο και την Καππαδοκία που τα πράγματα είναι δυνατό να οριοθετηθούν. Το ελληνόφωνο, το τουρκόφωνο, το τραγούδι της Σύμης. Τρία πράγματα. Εδώ δεν ξέρεις από πού ν' αρχίσεις. Οι σμυρναϊκές ορχήστρες με το θεατρικό τραγούδι της Σμύρνης, το φραγκολεβαντίνικο ύφος το καθαρά ευρωπαϊκό, το θεατρικό το οποίο είναι λίγο από δω λίγο από κει. Το λαϊκό ύφος που παίρνει από παντού, απ' τη δημοτική μουσική και απ' τη δυτική. Λέμε η αθηναϊκή κοντάδα, η επτανησιακή κοντάδα και η σμυρναϊκή κοντάδα. Και δεν έχουμε κάτσει να δούμε μήπως είναι το ίδιο πράγμα.

Κουνάδης : Εγώ πιστεύω ότι αρκετά τραγούδια μεταφέρονταν από την Ελλάδα στη Μικρά Ασία, για παράδειγμα η "Ανδριάνα", είναι τραγούδι αθηναϊκό...

Δραγούμης : ...όπως κι ο "Χαραλάμπης"...

Κουνάδης : ...που ηχογραφήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Κι άλλα τραγούδια.

Δραγούμης : Για τις μετακινήσεις αυτές φταίγαν και οι επιγαμίες. Εμένα η προγιαγιά μου ήτανε κωνσταντινοπολίτισσα με ποντιακή καταγωγή εγκαταστημένη στην Κηφισιά. Σου έλεγε παραμύθια που άκουγε στην Πόλη όταν ήταν κοριτσάκι. Ο πατέρας μου μεγάλωσε με τα παραμύθια της γιαγιάς του που ήτανε καθαρά μικρασιατικά.

Ελληνιάδης : Έχει κάποια ομοιογένεια η περιοχή από την Πόλη μέχρι το Νότο;

Εμπειρικός : Σε διάφορα επίπεδα. Άλλο η Πόλη και η Σμύρνη, που είναι δυο μεγάλες πόλεις. Ίσως μέχρι ενός σημείου και η Θεσσαλονίκη, που έχει στοιχεία από παντού. Δεν είναι του ελλαδικού ιδιώματος. Στα παράλια υπάρχουν οι ελληνικές κοινότητες, αγροτικές και ναυτικές, χωριά ή μικρές πόλεις όπως το Αϊβαλί, τα Βουρλά, τα Αλάτσατα. Όλα αυτά έχουν μια παράδοση κοινή με το Αιγαίο. Υπάρχει μια μεγάλη μετανάστευση απ' τα νησιά, την Πελοπόννησο, απ' την παλιά Ελλάδα, στη Σμύρνη και τα χωριά. Δημιουργούνται κοινότητες αγροτικές από παλαιοελλαδίτες και νησιώτες των ανατολικών νησιών. Άλλο αυτά και άλλο οι μεγάλες πόλεις. Στις μεγάλες πόλεις κυκλοφορούν τα πάντα.

Ελληνιάδης : Κάτι όμως αναδύεται ως ισχυρότερο.

Εμπειρικός : Ασφαλώς. Ποιο είναι αυτό;

Κουνάδης : Το αστικό τραγούδι.

Εμπειρικός : Που έχει στοιχεία απ' το δημοτικό τραγούδι.

Κουνάδης : Ο πρόγονος του ρεμπέτικου, τα αστικά τρα-

γούδια της Πόλης, της Σμύρνης, της Σύρας, της Θεσσαλονίκης. Που δευτερευόντως δέχονται και δυτικές επιρροές. Μερικά είναι καθαρόαιμα δυτικά, όπως καντάδες του αθηναϊκού τύπου. Γίνεται στη Σμύρνη ό,τι και στην Αθήνα, μόνο που στη Σμύρνη προηγείται. Είναι εντυπωσιακό ότι γίνεται εξαγωγή μουσικής από την Πόλη και τη Σμύρνη προς την απελευθερωμένη Ελλάδα.

Δραγούμης : Και προς τα μέσα γίνεται εξαγωγή, στην Καππαδοκία.

Κουνάδης : Έρχονται οι ορχήστρες και παίζουν στην Ελλάδα.

Δραγούμης : Έγινε όμως και κάποια εξαγωγή ακόμα και οργανοπαικτών από την Ελλάδα προς τη Σμύρνη. Πήγαιναν ελληνικές ορχήστρες στη Σμύρνη. Ο Γκίκας γράφει ότι πήγε ένας πολύ γνωστός κλαριντζής από την Εύβοια στη Σμύρνη. Οι Σμυρνιοί ένιωθαν την ανάγκη, σαν Έλληνες που ήταν, να ακούνε κλέφτικα, τσάμικα και καλαματιανά. Τα λέγαν "παλιοελλαδίτικα" και τους ήταν πολύ αγαπητά.

Κουνάδης : Αν ακούγαμε το πρόγραμμα ενός κέντρου της Σμύρνης ένα βράδυ, είχε απ' όλα μέσα. Από εξελληνισμένα ευρωπαϊκά μέχρι αλα τούρκα.

Δραγούμης : Γι' αυτό νομίζω ότι το λαϊκό τραγούδι είναι μια συνισταμένη όλων αυτών των επιδράσεων, συν ρουμάνικα συν εβραϊκά συν αρμένικα κι ό,τι άλλο μπορείς να φανταστείς. Ένα τραγούδι του Μπάτη, ο "Μπουφετζής", βασίζεται σε μοτίβα αμερικάνικα!

Δεν υπάρχουν στεγανά όταν η μουσική φεύγει από την κλειστή κοινωνία και μπαίνει σε περιοχές με ελεύθερη επικοινωνία.

Ελληνιάδης : Οι Έλληνες της Μικράς Ασίας τραγουδούσαν και τούρκικα τραγούδια;

Δραγούμης : Πάρα πολύ. Δεν υπήρχε Έλληνας που να μην τραγουδούσε τούρκικα. 2 από τα 13 τραγούδια που μας έχει τραγουδήσει στο Κέντρο η Ειρήνη Μπογιατζή, απ' τις Φώκιες, είναι τούρκικα. Γι' αυτό βλέπουμε στη δισκογραφία του μεσοπολέμου, το τούρκικο τραγούδι ν' αποτελεί ξεχωριστή κατηγορία γιατί έχει αγορά εδώ. Ο κόσμος τα θέλει.

Εμπειρικός : Τα βγάζει και η Κολούμπια. Και έρχονται και Τούρκοι και τα παίζουν εδώ.

Δραγούμης : Δεν πρέπει να συγχέουμε τη μουσική με την πολιτική. Δεν αγαπάμε την τούρκικη πολιτική, αλλά αγαπάμε τη μουσική της, όπως την Κατοχή που παρά το

Ορχήστρα με κανονάκι, βιολί, ούτι, κιθάρα και κλαρίνο. Τραγουδάει η Νίκη η Πολίτισσα (Κυριακίδου)

μίσος για τα στρατεύματα κατοχής, δεν παύσαμε ν' ακούμε Βέρντι και Μπετόβεν. Οι μικρασιάτες στη δεκαετία του τριάντα ένιωθαν νοσταλγία για τα τούρκικα, διότι θύμιζαν την πατρίδα, τα σπίτια τους, τους κήπους τους.

Ελληνιαδής : Φαίνεται δε ότι στη σφαγή των Ελλήνων της Μικράς Ασίας έπαιξαν πολύ μεγάλο ρόλο όχι οι ντόπιοι τούρκικοι πληθυσμοί, αλλά οι περιφερόμενοι, οι τσέτες, χωρίς δεσμούς με τους Έλληνες, φονιάδες εθνικιστές και πλιατσικολόγοι.

Κουνάδης : Είναι πάρα πολλές οι μαρτυρίες Ελλήνων που σώθηκαν επειδή τους προστάτευσαν Τούρκοι.

Ελληνιαδής : Αυτή την εμπειρία την έχω κι εγώ, απ' τα Σεπτεμβριανά του '55 που οι Τούρκοι γείτονες μας στα Ταταύλα δεν αφήνουν τους έξαλλους εθνικιστές να μπουν στο δικό μας σπίτι. Σχεδόν κάθε Έλληνας της Μικράς Ασίας έχει ένα τέτοιο περιστατικό στο μυαλό του. Πίσω στη μουσική, βγαίνει κάποιο συμπέρασμα ότι είναι αρμονικά δεμένα μεταξύ τους τα ελληνικά, με τα τούρκικα, τα αρμένικα, τα εβραϊκά; Ότι η μουσική εξελίσσεται σαν σύνολο και ας έχει ξεχωριστές αιχμές κατά περιοχή και εποχή;

Δραγούμης : Ακριδώς, ναι.

Κουνάδης : Ταύτιση και ανάμιξη εθνοτήτων.

Δραγούμης : Αυτό σταμάτησε με την καταστροφή.

Ελληνιαδής : Η απορία μου, που ξεφεύγει απ' το τραγούδι, είναι αν θα μπορούσε να υπάρξει μια καλύτερη επικοινωνία και συνεννόηση με τους Τούρκους σε πολιτικό επίπεδο ακόμα και όσο εξελισσόταν η σύγκρουση Ελλήνων και Τούρκων σε στρατιωτικό επίπεδο από το '19 ως το '22.

Εμπειρικός : Δεν υπάρχει επαφή με τον Κεμάλ και την επανάσταση, γιατί η συνθήκη των Σεβρών (1920) υπογράφεται με το οθωμανικό κράτος.

Ελληνιαδής : Φαίνεται ότι επί 10 χρόνια, απ' το '12, δεν υπάρχει επαφή με τους νεότουρκους.

Εμπειρικός : Όχι, δεν υπάρχει. Έγιναν προσπάθειες από το '8 ως το '12, που απέτυχαν. Άλλαξαν και οι νεότουρκοι. Μετά είναι οι βαλκανικοί πόλεμοι. Αντί να γίνει μια συνεννόηση των εθνοτήτων της αυτοκρατορίας, έγιναν οι πόλεμοι και η μοιρασιά της Ρούμελης. Μετά είναι ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος (1914-1918) και οι δύο χώρες είναι σε αντίπαλα στρατόπεδα και στη συνέχεια η μεγαλύτερη έξοδος του νεοελληνικού κράτους που φτάνει σχεδόν να εκπληρώσει το όνειρο της Μεγάλης Ιδέας. Πάλι δεν μπορεί να γίνει συνεννόηση.

Ελληνιαδής : Την ίδια ώρα όμως οι "σύμμαχοι", που κι αυτοί βρίσκονται σε ρήξη με τους Τούρκους, δεν σταματούν

στιγμή τις επαφές και τις διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους και μένουμε εμείς μόνοι να πολεμάμε κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες χωρίς να χρησιμοποιούμε καθόλου τη διπλωματία ώστε -ούτε στη φάση που προελαύνουμε ούτε στη φάση που έχουμε κολλήσει- να επιδιώξουμε μια συμφωνία με τους νεότουρκους του Κεμάλ. Άγγλοι, Γάλλοι, Αμερικάνοι, Ιταλοί, Ρώσοι διαπραγματεύονται με τους κεμαλικούς κι εμείς που αντικειμενικά έχουμε τους περισσότερους δεσμούς με τους Τούρκους, παρακολουθούμε τη σύνταξη του επικλήριου μας αμέτοχοι στο διπλωματικό παζάρι, υποταγμένοι πλήρως -οι Έλληνες πολιτικοί- στη "μοίρα" όπως αυτή καθορίζεται από τις ξένες δυνάμεις. Όταν μάλιστα βρίσκεσαι σε πλεονεκτική θέση στρατιωτική (1919-1921) είναι η καλύτερη στιγμή για να πετύχεις μια καλή συμφωνία με τον αντίπαλο σου. Αν οι Έλληνες πολιτικοί έπαιρναν υπόψη τους -όπως όφειλαν- τη συγγένεια των δύο πολιτισμών, δεν θα οδηγούνταν πιθανώς στην επιλογή διαφορετικής πολιτικής;

Εμπειρικός : Μα η πολιτική δεν λαμβάνει υπ' όψη της τέτοια πράγματα ποτέ. Κι όχι μόνο αυτό. Αλλά υπάρχει και το στοιχείο του θριαμβεύοντος ελληνικού εθνικισμού, που θεωρεί π.χ. το ανατολίτικο τραγούδι ανύπαρκτο. Που θεωρεί ότι η Ελλάδα είναι μία χώρα που θα φωτίσει τους λαούς της Ανατολής για να βγουν από την ανατολίτικη βαρβαρότητα. Οπότε με κανένα τρόπο οι φορείς του ελληνικού κράτους, οι πολιτικοί, δεν θα συνεννοηθούν ποτέ με βάση τα "ταπεινά" στοιχεία του κοινού πολιτισμού. Είναι χαρακτηριστικό ότι τόσο το ελληνικό όσο και το τουρκικό κράτος απαγορεύουν τον αμανέ! Ο ελληνικός εθνικισμός δεν θεωρεί ότι μπορεί ποτέ να υπάρξει τέτοια συνεννόηση, παρά μόνο με την επιβολή των ελληνικών θέσεων και της παιδείας. Μόνο με την ελληνοτουρκική προσέγγιση του '30, αναπτύσσονται τέτοιες απόψεις και από τις δύο μεριές. Οι επίσημες όμως αφορούν περισσότερο τη "φυλετική" συγγένεια παρά την πολιτισμική.

Κουνάδης : Έτσι βλέπουμε ότι οι εκφραστές αυτής της πολιτικής είναι τελικά πρόσωπα μειωμένης εθνικής συνείδησης. Κάνουν τα περισσότερα λάθη, ακόμα και σε στρατιωτικό επίπεδο, οδηγώντας στην ήττα...

Ελληνιαδής : Πριν από την εκστρατεία, κατά τη διάρκεια της, και μετά την καταστροφή, βέβαια.

Ελληνιαδής : Γνωρίζουμε πώς εξελίχθηκε το τούρκικο τραγούδι μετά το '22;

Δραγούμης : Όχι. Πάντως κάπως διαφορετικά. Δυστυχώς ακόμα δεν συνεργαζόμαστε με τους Τούρκους μουσικολόγους. Υπάρχει μια καχυποψία. Οι περισσότεροι μουσικολόγοι κι απ' τις δύο μεριές παρασύρονται από εθνικιστικές προκαταλήψεις και τσακώνονται για το ποιος

έδωσε σε ποιον τα περισσότερα στοιχεία. Λίγοι είναι αυτοί που θέλουν να σκεφτούν ψύχραιμα και να βάλουν στην μπάντα τους φανατισμούς.

Ελληνιάδης : Έχω την εντύπωση ότι και μετά το '22 στην Ελλάδα δεν γράφονται και δεν κυκλοφορούν πολλά τραγούδια με θέμα την καταστροφή.

Δραγούμης : Είναι κάτι τόσο οδυνηρό που κανένας δεν θέλει να το θυμάται. Ωστόσο υπάρχουν μερικές αναφορές. Εμείς, το Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο, έχουμε ηχογραφήσει ένα ωραίο μοιρολόι για την πυρκαγιά της Σμύρνης και κάποιο άλλο για τις φοβερές σφαγές που γίνανε στο Αϊδαλί. Αλλά νομίζω ότι το μοιρολόι για το δράμα που μας συνέβη πρέπει να το αναζητήσουμε ιδίως στον αμανέ της εποχής εκείνης. Οι αμανέδες χωρίς να μιλάνε ειδικά για την καταστροφή, θρηνούν για τη δυστυχία που προκαλεί ο άνθρωπος στον άνθρωπο.

Κουνάδης : Πολύ λίγα τραγούδια μιλάνε γι' αυτή καθ' εαυτή την καταστροφή, αλλά γενικότερα το κλίμα που αποδίδει το τραγούδι μετά το 1922, με 400-500 αμανέδες που θγαίνουν σε δίσκους και μιλάνε για θάνατο και θλίψη, φανερώνει μια κατάσταση. Στη Σμύρνη δεν πρέπει να είναι τόσο πολλοί οι αμανέδες πριν την καταστροφή όσο γίνεται εδώ κυρίαρχο στοιχείο για μια δεκαετία! Όλοι οι σπουδαίοι τραγουδιστές τραγουδάνε αμανέδες. Ένα 99% των αμανέδων είναι ένα μοιρολόι.

Δραγούμης : Τα 3/4 των αμανέδων βασίζονται σε κείμενα που είναι τόσο γενικά ώστε να μπορούμε να τα εννοήσουμε σαν τραγούδια για μια προσωπική συμφορά μέχρι και το χαμό ενός ολόκληρου λαού.

Ελληνιάδης : Αυτό το φαινόμενο που συναντούμε στην Ελλάδα, η περιφρόνηση του αμανέ με την κατηγορία "τούρκικο"...

Δραγούμης : Ο αμανές είναι ανατολίτικος, τόσο ελληνικός όσο και τούρκικος. Οι Έλληνες ανήκουν και στην Ανατολή κι αυτό κάνουμε πολύ άσχημα να το ξεχνάμε.

Ελληνιάδης : Υπάρχουν και στη Μικρά Ασία πριν το '22 κάποιες κοινωνικές ομάδες που το θεωρούν υποδεέστερο είδος;

Δραγούμης : Υπήρχαν οπωσδήποτε κάποιοι κύκλοι πλουσίων μεγαλοτραπεζιτών στη Σμύρνη που το περιφρονούσαν.

Ελληνιάδης : Γραπτά τέτοια υπάρχουν;

Δραγούμης : Υπάρχει ένα κείμενο του Φαϊδρού που δεν χτυπάει τον αμανέ, αλλά προσπαθεί να υποστηρίξει ότι είναι αρχαίος ελληνικός! Κάπου κάνει μια παραχάραξη. Δεν ξέρουμε από πού προέρχεται ο αμανές κι ούτε θα το μάθουμε ποτέ. Το γεγονός είναι ότι ο αμανές είναι ένα απ' τα ανώτερα είδη τραγουδιού που υπάρχουν σ' αυτό το χώρο. Έχει πάρα πολύ μεγάλη συγκινησιακή δύναμη· ενώ είναι λαϊκή μουσική χρησιμοποιεί τα μακάμια της κλασσικής μουσικής, έχει μια φόρμα με σωστές αναλογίες και κυρίως αποτελείται από πλούσιους αυτοσχεδιασμούς. Υπάρχουν πάρα πολύ σημαντικά στοιχεία στον αμανέ. Ο αμανές είναι ανώτατο είδος τέχνης. Μέσα στα πλαίσια της λαϊκής τέχνης, βεβαίως. Γι' αυτό το να τραγουδάς καλά αμανέ εθεωρείτο κάτι πάρα πολύ σπουδαίο.

Κουνάδης : Ήτανε κριτήριο μεγάλου τραγουδιστή. Φαίνεται κι απ' τη δισκογραφία. Με το που έρχονται στην Ελλάδα, δισκογραφούν αμανέδες.

Ελληνιάδης : Η εκκλησία πως αντιμετώπιζε το κοσμικό τραγούδι;

Δραγούμης : Οι παπάδες συνήθως δίνανε το σύνθημα για ορισμένους χορούς πασχαλιάτικους που τους σέρνανε οι ίδιοι. Σ' όλη την Ελλάδα και προφανώς στη Μικρά Ασία.

Δεν νομίζω ότι πήγαινε κόντρα η εκκλησία. Πηγαίνει κόντρα σ' ορισμένα έθιμα όπως τα Αναστενάρια επειδή θεωρεί ότι έχουν ειδωλολατρική προέλευση.

Κουνάδης : Η Βατίδου μιλάει για διαχωρισμό των ειδών της μουσικής ανάλογα με τις κοινωνικές τάξεις.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ - ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΕΡΡΑΣ

6. **Απάν' στό τρίκορφο βουνό**
(♩=100)

(χ)λίαν. τες κιά. μάν ά. μάν, ά. πάν'στό τρί. κορ. - - - φο θου. - -
- νό θου. - - - - νό, (χ)ά. πάν'στό τρί. κορ. - - - φο θου. - -
- νό. μά... να και θυ. γα. - - τί... - - - ρα δύο.
[2] (χ)λίαν. τες κιά. μάν ά. μάν, μα. ζιύ. αν τόν ά... - - - μά - ραν...
- το, ά - μα - ραν - - - το μα. ζιύ. αν

7. **Ο Ντόκτορ**
(♩=126)

"Ε. λα νά τά μοι. ρα. σπύμι ντό... - - - κτορ, τά δι. νά μου δά. - - -
- να, σά δέν ή - σουν σή. τί. α ντό... - - κτορ, τού. τα δέν τά
κά... θαι... να, κά... θαι... να.

Δραγούμης : Ασφαλώς. Η κυρία τάδε είχε πιάνο στο σπίτι της, είχε αγγλίδα δασκάλα. Πήγε να σπουδάσει στη Δύση το παιδί της. Αλλά και στα ελληνικά σχολεία μαθαίνανε δυτικά τραγούδια. Στην Ευαγγελική Σχολή τραγουδούσαν τη Βοσκοπούλα του Ζαλοκώστα που είχε ευρωπαϊκή μελωδία.

Ελληνιαδής : Τα αρμένικα και τα εβραϊκά επηρεάζανε το ελληνικό τραγούδι;

Δραγούμης : Οι Εβραίοι αν και επηρεαζόντουσαν πολύ από τους Έλληνες έτυχε και να μας δώσουν κάποια στοιχεία. Υπάρχουν κάποια χασάπικα που μοιάζουν πολύ με εβραϊκά. Τις μελωδίες αυτές τις άκουγαν οι Έλληνες στη Μολδοβλαχία όπου οι οργανοπαίχτες στα πανηγύρια δεν ήταν μόνο Γύφτοι αλλά και Εβραίοι, τους άρεσαν και τις υιοθέτησαν.

Ελληνιαδής : Γύφτοι υπήρχανε στη Μικρά Ασία;

Εμπειρικός : Βέβαια. Και σήμερα τους ζουρνάδες της Μικράς Ασίας συνήθως Γύφτοι τους παίζουν. Υπάρχει κι ένα είδος ορχήστρας, κυρίως στην Προύσα και στην Πόλη, από Γύφτους. Κι αυτοί που ήρθαν εδώ στο "ΟΜ" για κάποιες συναυλίες είναι όλοι Γύφτοι εκτός από έναν. Αντίστοιχα υπάρχουν και στην Βουλγαρία, στην Ρουμανία και την νότια Γιουγκοσλαβία.

Δραγούμης : Σ' αυτές τις κομπανίες, άλλος θα παίζει κάτι ελληνικό, άλλος κάτι ρουμάνικο, θ' ακουστούν στο πανηγύρι, κι αν αρέσουν θα υιοθετηθούν απ' τους ντόπιους που τα ακούνε.

Ελληνιαδής : Το τραγούδι ηλεκτροποιήθηκε, μπήκαν ισχυρά τα δυτικά στοιχεία, όμως κάτι που φαίνεται ότι έχει τελειώσει, όπως το ανατολίτικο τραγούδι, είναι δυνατόν να αναβιώσει;

Δραγούμης : Εγώ δεν μπορώ να κάνω προβλέψεις. Αφού δεν ξέρω καν αν το κλίμα του χρόνου στην Ελλάδα θα μας επιτρέψει να ζούμε εδώ.

Κουνάδης : Αν υπάρξουν παρόμοιες κοινωνικές συνθήκες, κάποια στοιχεία θα επανέλθουν.

Δραγούμης : Κάποιοι παράγοντες όμως, όπως η τεχνολογία, εμποδίζουν αυτή την επαναφορά. Η τεχνολογία είναι ένα εμπόδιο που δεν υπήρχε παλιά.

Ελληνιαδής : Ενώ τα προηγούμενα χρόνια θεωρούσαμε ότι ο εθνικισμός έχει τελειώσει και ότι τα έθνη τουλάχιστον στην Ευρώπη έχουν πια μπει οριστικά στο δρόμο της συνύπαρξης, ξαφνικά όλα ανατρέπονται και ο εθνικισμός αναδύεται ως ρυθμιστής των εξελίξεων. Μήπως λοιπόν και το τραγούδι κάνει κύκλους;

Εμπειρικός : Εφ' όσον χαθεί η παράδοση μιας κοινωνίας που τα έβγαλε, αγροτικής για το δημοτικό τραγού-

δι, είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς πώς θα αναβιώσουν. Διότι θα είναι πια λόγια αναβίωση. Αυτό μπορεί να γίνει, λόγω εθνικισμού ή από άλλη αιτία. Αλλά ότι θα επικρατήσουν συνθήκες ίδιες και απαράλλακτες μ' αυτές που γέννησαν το τραγούδι αυτό στο παρελθόν, μου φαίνεται ότι αποκλείεται. Ότι κάτι θα βγει στο μέλλον που μπορεί να έχει σχέση και με το πως βγαίνει ο εθνικισμός σήμερα, πολύ πιθανόν. Να ακούμε ελληνικό τραγούδι κάθε είδους, παρά αμερικάνικο. Πιθανόν. Ηδη το έχουμε δει αυτό. Δεν σημαίνει όμως ότι θα ακούμε γκάντα στο χωριό, με κανένα τρόπο. Μπορούμε να εκμεταλλευτούμε τον τελευταίο γκαϊντατζή για να παίζει, να μάθουμε πώς παίζει, αλλά η κοινωνία έχει αλλάξει.

Κουνάδης : Να σκεφτούμε όμως ότι παληοί τρόποι διασκέδασης επιβιώνουν μέσα σε εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες. Οι συνθήκες έχουν αλλάξει αλλά παραμένει η μνήμη.

Σήμερα, σε παγκόσμιο επίπεδο οι χώρες στον άλφα ή βήτα βαθμό περνάνε μια περίοδο φτώχειας, ακόμα και η Αμερική. Αφήνω τον τρίτο κόσμο που ζει το θάνατο. Γιατί να μην ξαναλειτουργήσουν παρόμοια πράγματα;

Εμπειρικός : Εγώ εννοώ τη μορφή.

Κουνάδης : Ημουνα στην Κρήτη σ' ένα χωριό, όπου λειτούργησε ένα τελετουργικό που κρατάει 500 χρόνια. Και παρακάτω ο Σκορδαλός μάγευε 2.000 άτομα κι ας ήταν διαφορετικά τα καθίσματα και τα τραπεζομάντηλα. Ακόμα δεν είμαστε σε τέτοια κατάσταση αποσύνθεσης ώστε να ξεχάσουμε τις συνήθειες και τα ήθη μας.

Ελληνιαδής : Όμως το τραγούδι έχει μια διαφορετική λειτουργία στην κοινωνία σήμερα. Λειτουργούσε παλιά έτσι όπως λειτουργεί τώρα εκτονωτικά; Ν' ανοίγει κανείς το πρωί το ραδιόφωνο και να ακούει μουσική όλη μέρα; Είτε μαγειρεύει, είτε μιλάει;

Δραγούμης : Παλιά ζέσταινε την ψυχή των ανθρώπων. Τώρα απλώς τη γαρφαλάει.

Εμπειρικός : Και σήμερα η ζωή των περισσότερων ανθρώπων είναι μονότονη.

Δραγούμης : Θα έλεγα μάλλον υπερβολικά διασπασμένη και η υπερβολή αυτή είναι ένα είδος μονοτονίας, ένα πραγματικό μαρτύριο.

Ελληνιαδής : Να μη σας κουράσω άλλο...

Δραγούμης : Θα βρεις άκρη απ' αυτά; Γιατί εμείς απεραντολογήσαμε.

Ελληνιαδής : Θα τα καταφέρω. Θα τα συναρμολογήσω, θα τα μαζέψω...

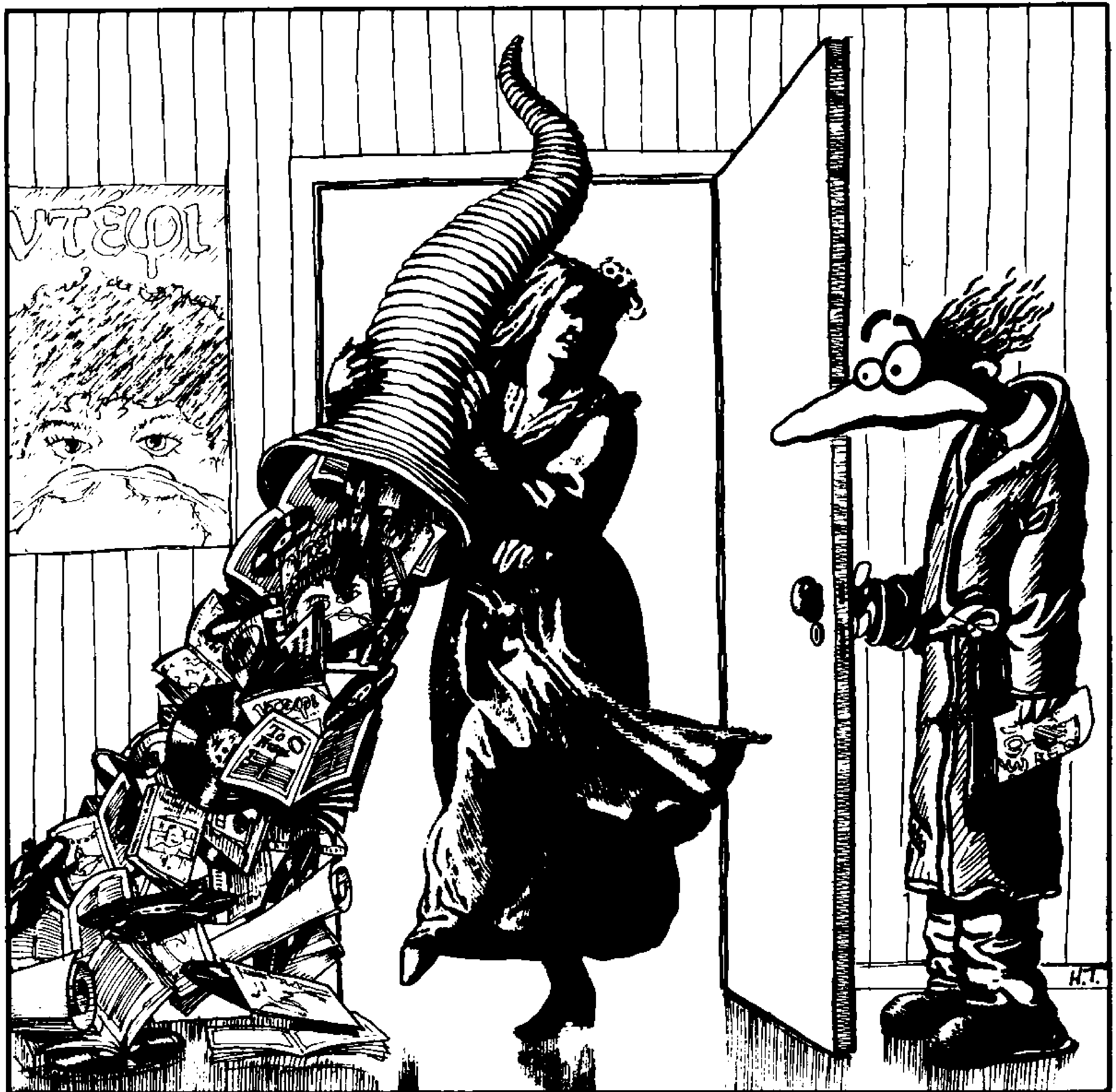
Δραγούμης : Ωπωπω, με ζαλίζει μόνο που το σκέφτομαι.

Όλοι : (Γέλια)

ΝΤΕΨΙ

Το περιοδικό για το τραγούδι

και δίσκους και συναυλίες και σινεμά και βιβλία και βίντεο
και τηλεόραση και χιλιάδες άλλα ελληνικά θέματα

--- Γραφτείτε συνδρομητές για 12 τεύχη ---

ΕΛΛΑΔΑ-ΚΥΠΡΟΣ (12.000 ΔΡΧ.)

ΗΠΑ (\$60), ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ (\$ ΑΥΣΤΡ. 96), ΕΥΡΩΠΗ (ECU50, DM94, FR335, £39, \$55)

Όνομα

Διεύθυνση

Χώρα Τηλέφωνο

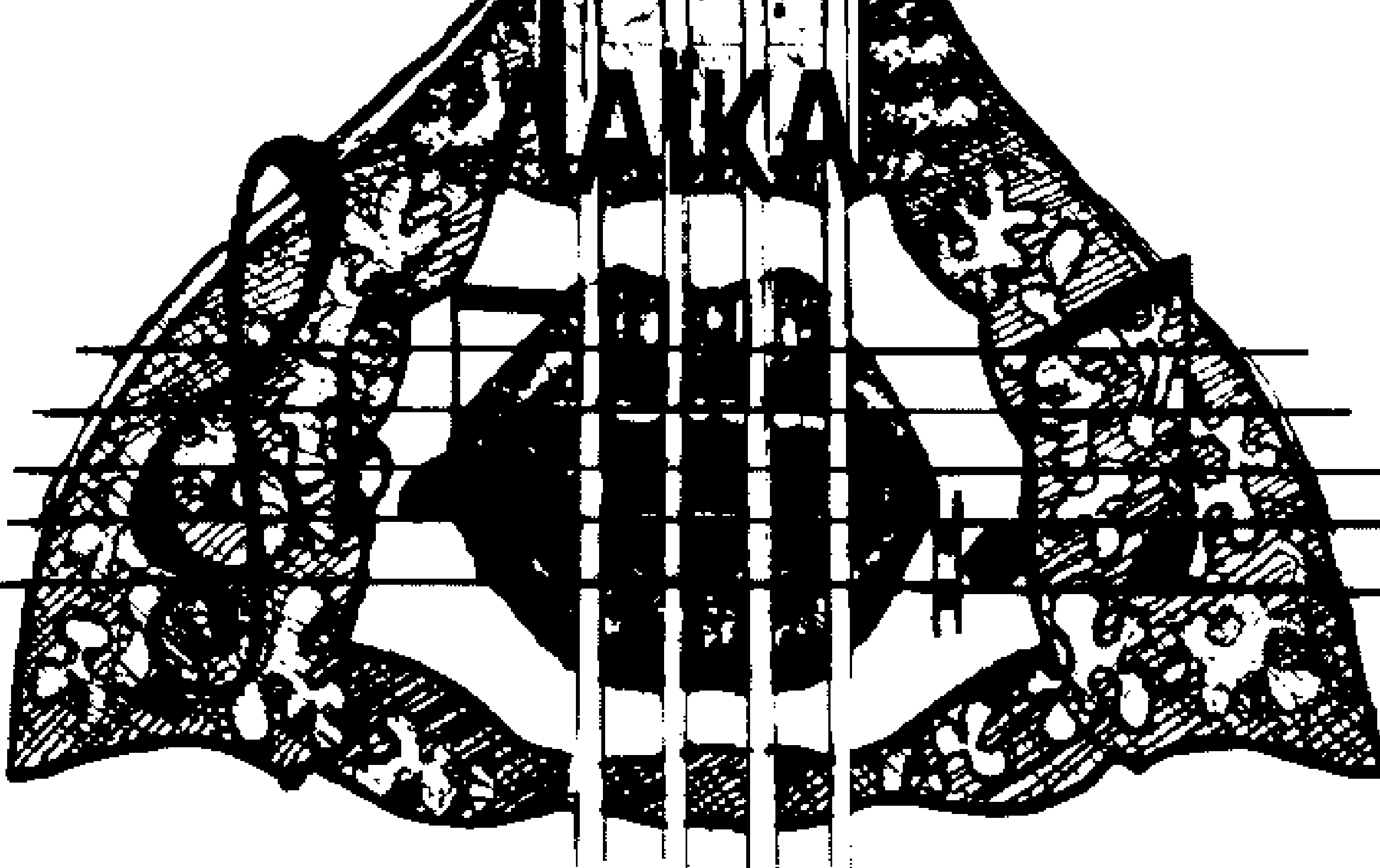
Εμβάσματα: Σ. Ελληνιάδης • Σόλωνος 85 • Αθήνα 106 79 • Τηλ. 3629569

Στου Χαροκόπου και στην Καλλιθέα

ΤΟ ΣΤΕΚΙ

ΚΑΛΥΨΟΥΣ 45 (ΤΗΛ: 9524.515)

ΡΕΜΠΕΤΙΚΑ
ΣΜΥΡΝΕΚΑ

ΡΕΜΠΕΤΙΚΗ ΚΟΜΠΑΝΙΑ

ΙΟΡΔΑΝΗΣ
ΤΣΟΜΙΔΗΣ

Συμμετέχει ο
**ΙΟΡΔΑΝΗΣ
ΤΣΟΜΙΔΗΣ**

Συντροφιά με εκλεκτούς μεζέδες και 30 είδη κρασιών
(πλήσιον Γηπέδου Καλλιθέας & κιν/φου ΚΑΛΥΨΩ)

ΣΑΣ ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΜΕ ΠΕΜΠΤΗ ΕΩΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΚΗ,
ΓΙΟΡΤΕΣ & ΑΡΓΙΕΣ

Καλλιθέα

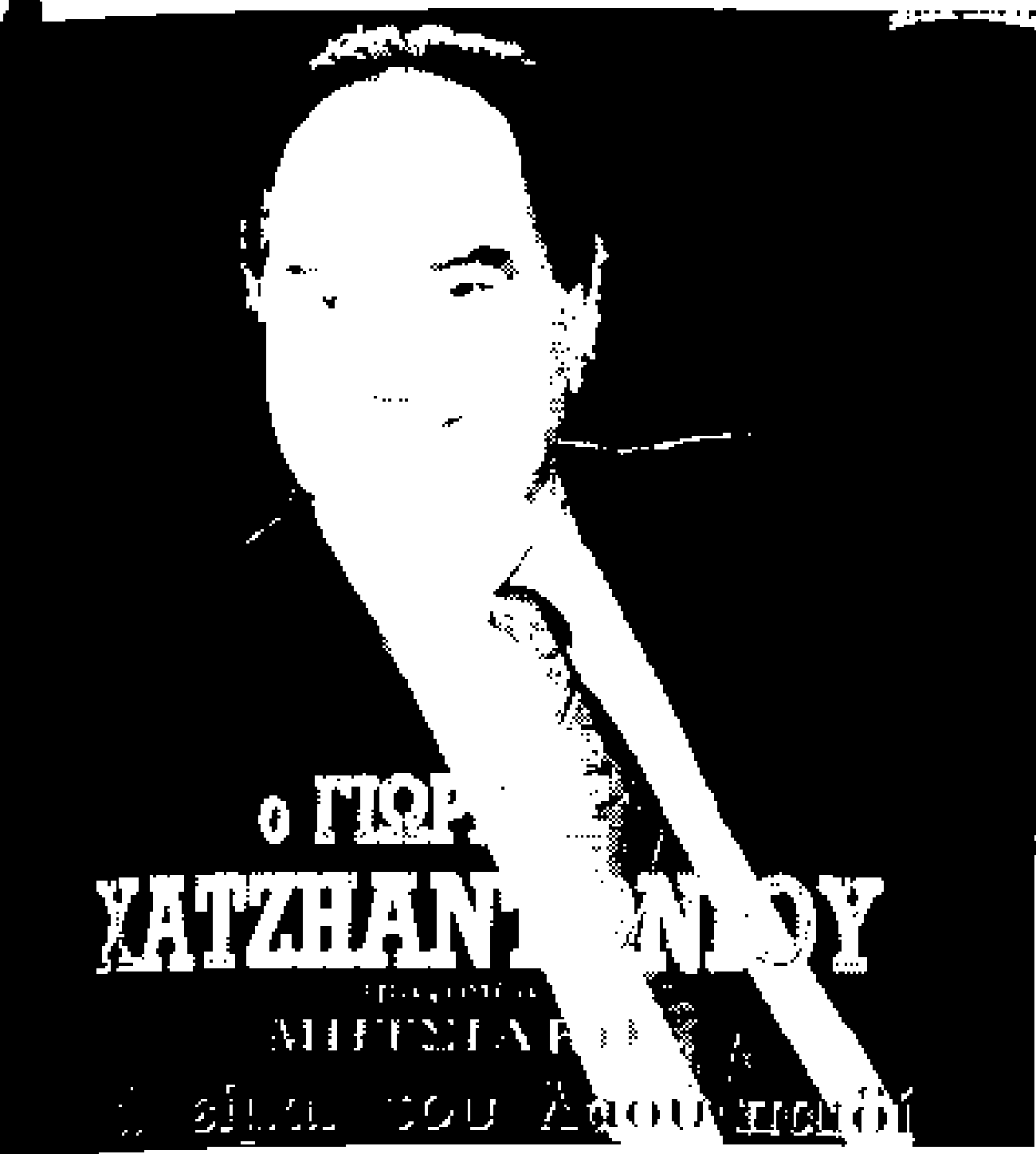

Οι Δοκίμοι Τσάνο

Νίκος ΣΠΑΘΙΑ
Κώστας ΣΕΙΛΑΝΤΑΣ
ΚΑΡΟΥΛΑ
Κωνσταντίνος ΜΠΑΡΜΠΟΡΙΟΥ
Βασίλης ΣΚΙΝΗΣ
οι ο παραδοσιακοί
ΚΙΟΣ ΜΠΙΣΚΟΠΙΟΥ

ΕΜΠΕΔΟΚΛΕΟΥΣ & ΠΡΟΚΑΟΥ 41
ΤΗΛ. ΒΑΡΝΑΒΑ, ΠΑΓΚΡΑΤΙ
ΤΗΛ.: 7526.074, 7015.757

Η δισκογραφική εταιρία
HIGH MUSIC
 σας παρουσιάζει

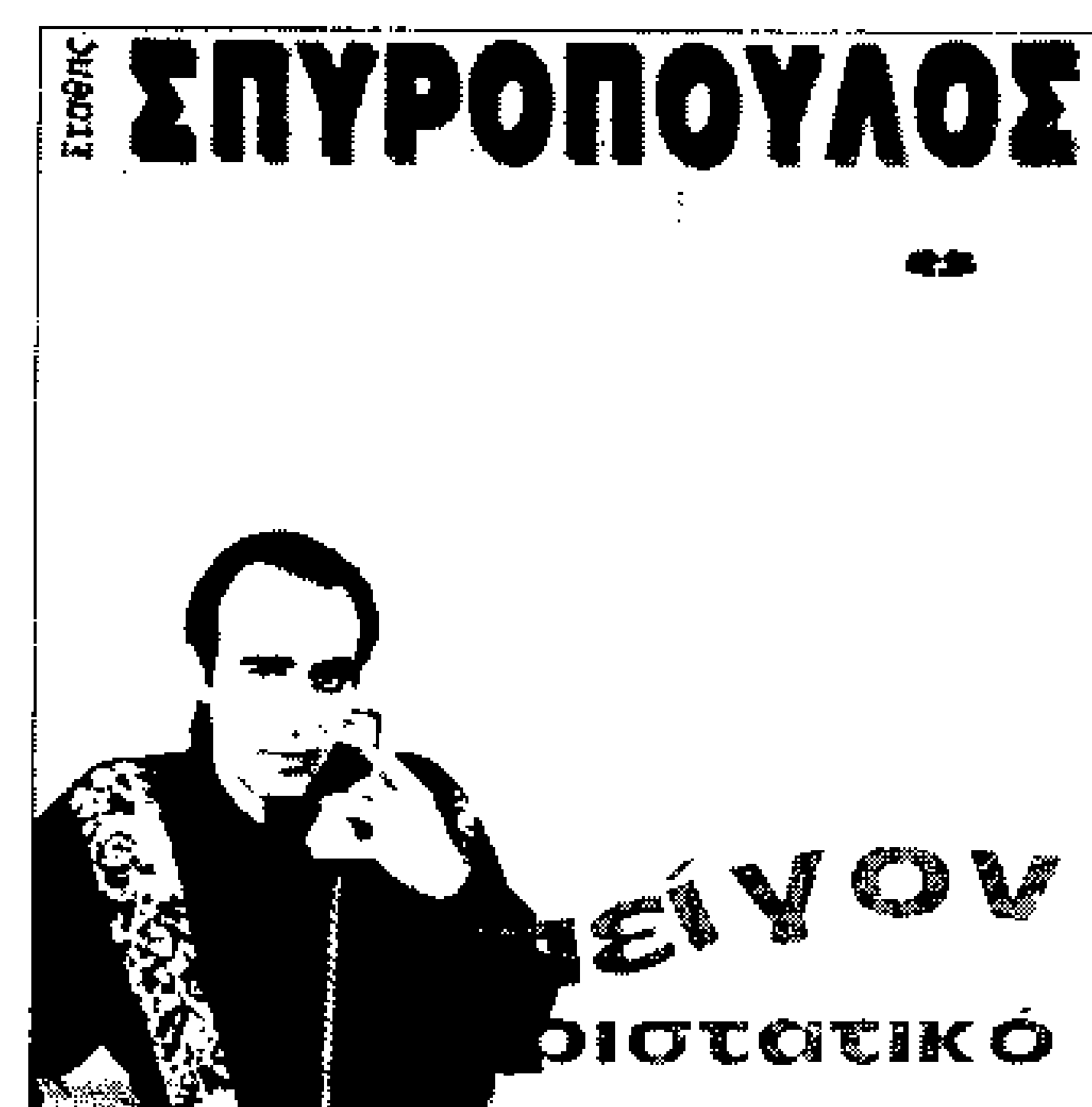
ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ
Εγώ είμαι του λαού παιδί

ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
Είδες

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΛΗΜΕΡΗΣ
Εύκολο είναι

ΣΤΑΘΗΣ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
Επείγον περιστατικό

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΛΑΚΟΥΜΑΝΟΣ
Θα με χρειαστείς

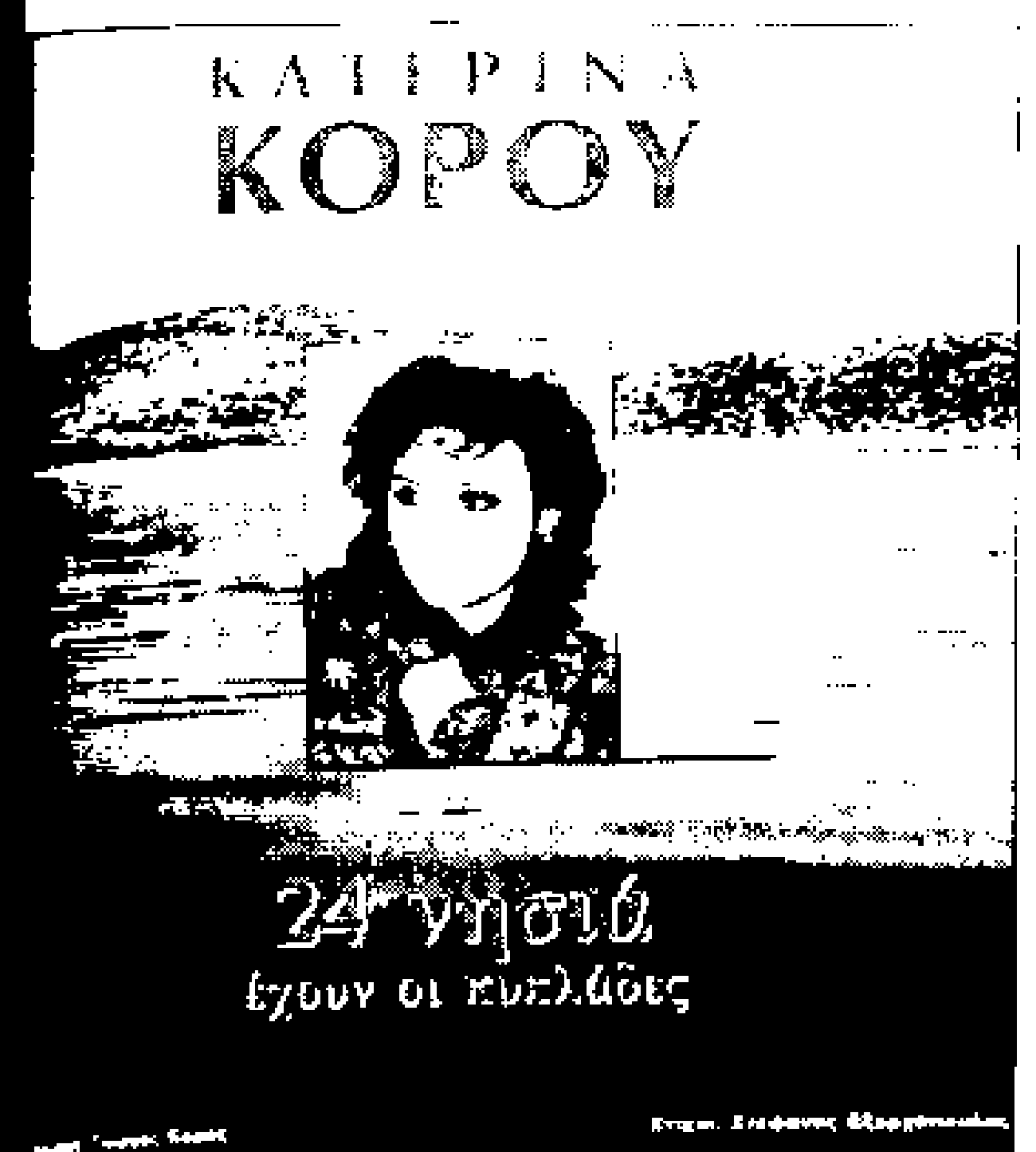
ΤΖΟ ΟΥΪΛΙΑΜΣ
Είναι ... χαι

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΕΡΜΠΟΣ
Το προαισθάνομαι

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΡΥΠΑΡΗ
Ιδιαίτερα μαθήματα

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΟΡΟΥ
24 νησιά έχουν οι Κυκλάδες

ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ
Μεσοπέλαγα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΥΤΕΛΙΕΡΗΣ
Βοτσαδάκια και κοχύλια

Επίσης κυκλοφορούν :

ΜΑΡΙΑ ΔΗΜΑ
 Απ' το Αιγαίο πέλαγος
ΜΑΚΗΣ ΔΑΝΤΙΛΗΣ
 Προκαθείς
ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΑΚΗΣ
 Χίλιες φορές παράνομος
ΘΩΜΑΣ ΚΟΛΑΣΗΣ
 Τα σφηνάκια
ΠΑΝΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ
 Κερνάω απόγε ένα μπουκάλι
ΣΠΥΡΟΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ
 Ο παράνομος δεσμός μας

HIGH MUSIC Πατησίων 335 & Σαρανταπόρου 1, ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 21.11.400

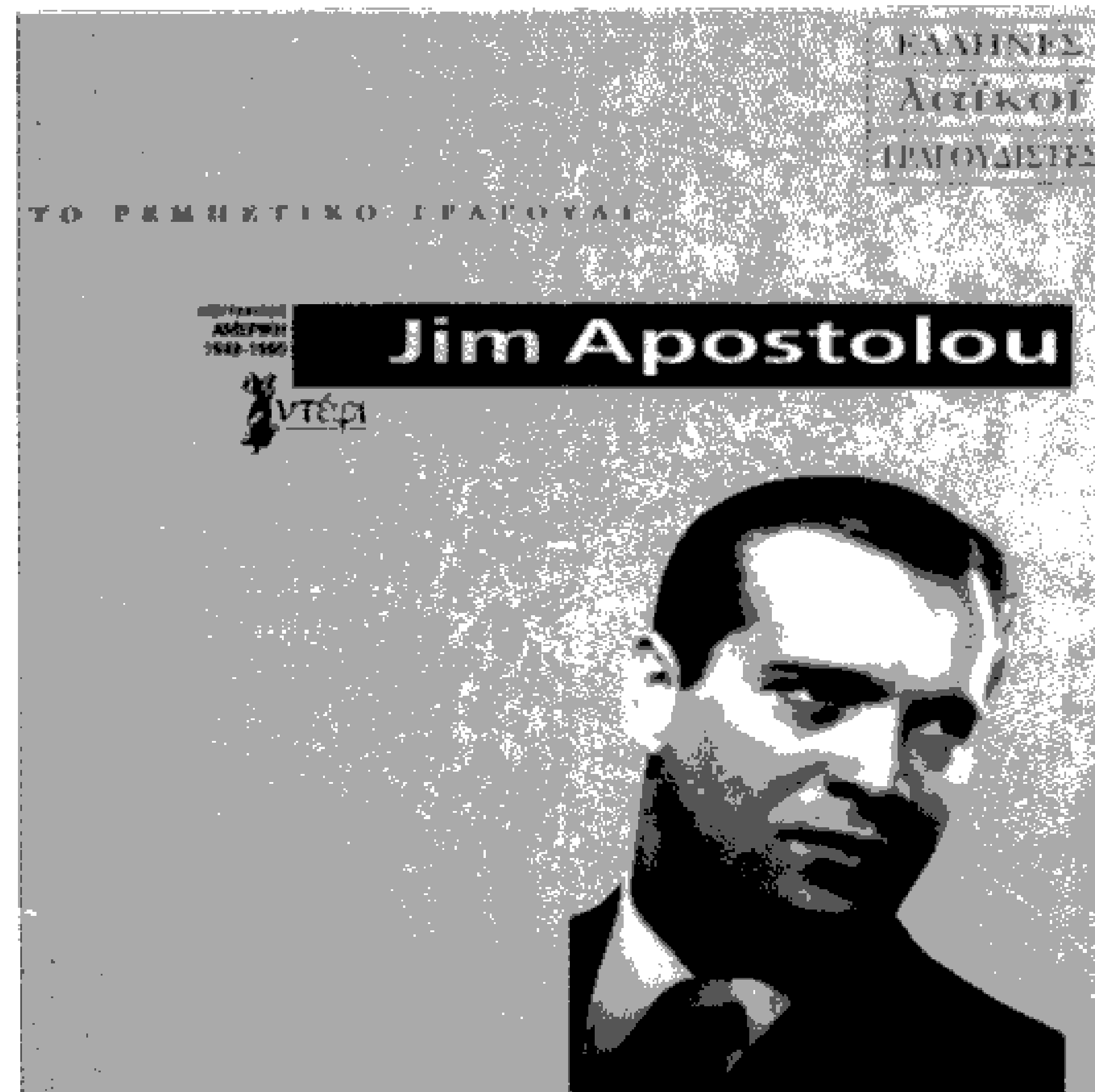
ΤΟ

παρουσιάζει

ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΑΜΒΑΚΑΡΗΣ
Στο δρόμο του Μάρκου

JIM APOSTOΛΟΥ
Πηχογραφήσεις στην Αμερική

ΝΙΚΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ
Αρχόντισσα του λιμανιού

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑΔΑΚΗ
Κρυστάλλινες νύχτες

τέσσερις ελληνικές όψεις

Από τα καλά καταστήματα δίσκων
και το Ντέφι (τηλ.: 3629.569, φαξ:3641.334)